Nr 33.

Ankom till riksdagens kansli den 13 juni 1933 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om utredning rörande jämkning i den tekniska utformningen av dispensbestämmelserna i lagen angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom.

I en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 292, vilken behandlats av andra lagutskottet, hava herrar *Tamm* och *Elof Andersson* föreslagit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning huruvida och på vad sätt vissa jämkningar i den tekniska utformningen av dispensbestämmelserna i lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom skulle kunna vidtagas i syfte att, utan att lagens sociala och jordpolitiska verkningar försvagas, möjliggöra att vid lagens tillämpning hänsyn tages till de omständigheter, som föreligga i det enskilda fallet.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för den i motionen gjorda hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Gällande lagbestämmelser.

Lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom innehåller i 1 § det stadgandet, att bolag, förening eller stiftelse ej i andra fall än i lagen närmare angives må förvärva fast egendom å landet eller i stad utanför det till bebyggande planlagda området. Med stad jämställes köping eller annan ort, där den för städerna gällande ordning för bebyggande skall iakttagas.

Enligt 3 § må bolag, förening eller stiftelse förvärva fastighet, som av Konungens befallningshavande prövas äga sitt huvudsakliga värde i åbyggnaden eller huvudsakligen vara avsedd till tomt, upplagsplats, idrottsplats eller dylikt, eller att nyttjas till stenbrott, grus- eller lertag eller utgöra torvmosse, vattenfall, fiske eller annan dylik lägenhet eller vara av beskaffenhet att böra skyddas på grund av säregen natur eller fornlämning eller av liknande anledning.

4 § innehåller följande bestämmelser:

»Konungen äger giva bolag, förening eller stiftelse tillstånd att förvärva fastighet av annan beskaffenhet än i 3 § sägs i fall,

1. *att* fastigheten vid tiden för denna lags trädande i kraft ägdes av

bolag eller ekonomisk förening och sedermera alltjämt tillhört dylik samfällighet;

2. *att* fastigheten utgör sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av hemmanet skall äga för drivande av självständigt jordbruk tillräcklig skogstillgång (stödskog) och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägna sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kunna sammanläggas med förutvarande jordbruk (odlingsområde); dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas dels om hemmanet undergått ägostyckning utan iakttagande av vad i 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 57 sid. 1) om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning var för där avsedda fall stadgat, dels, så vitt angår Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Värmlands län samt vissa delar av Gävleborgs och Kopparbergs län, om till den fastighet, varifrån förvärvet göres, icke behålles stödskog minst motsvarande vad i 5 § sägs, dels ock, så vitt angår odlingsområde, om tillräcklig skogstillgång icke erhålles för därmed avsett nytt jordbruk eller sådant förutvarande jordbruk, med vilket området sammanlägges; skolande vad enligt bestämmelserna i denna punkt förvärvas från hemmanet avskiljas genom avstyckning, därvid dock skall iakttagas, att rätt till delaktighet i sådana samfälligheter, rättigheter och förmåner, som avses i 19 kap. 12 § andra stycket i lagen om delning av jord å landet, ej må tilläggas den avstyckade ägovidden;

3. *att* fastighetens förvärvande för bolaget, föreningen eller stiftelsen såsom innehavare av angränsande fastighet äger avsevärd betydelse med hänsyn till skogsvårdens främjande, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om jordbruket å fastighet, varifrån förvärvet göres, därigenom skulle bringas att upphöra eller märkeligen försvagas;

4. *att* med fastighetens förvärvande är avsett att åt arbetare eller andra hos bolaget, föreningen eller stiftelsen anställda personer bereda bostäder eller att genom idkande av jordbruk tillgodose sådana personers behov av livsförnödenheter eller jordbruksprodukter; eller

5. *att* med fastighetens förvärvande är avsett att främja bildandet av egna hem eller mindre jordbruk.

Prövas eljest i något fall på grund av särskilda omständigheter bolag, förening eller stiftelse böra medgivas rätt att förvärva fast egendom av annan beskaffenhet än i 3 § sägs, äger Konungen giva tillstånd därtill. Såsom sådan omständighet skall i fråga om förvärv, som göres av annan förening än ekonomisk förening eller av stiftelse, anses, att föreningen eller stiftelsen främjar ett allmännyttigt ändamål samt att förvärvet äger avsevärd betydelse för föreningens eller stiftelsens verksamhet.»

I 5 § återfinnas bestämmelser om vad som enligt 4 § första stycket andra punkten skall hänföras till stödskog. Olika regler givas därvid dels för vissa delar av Norrland, dels för vissa delar av Kopparbergs län och dels för Värmlands län. Inom Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län samt Hudiksvalls, Ljusdals, Bollnäs och Söderhamns fögderier av Gävleborgs län skall till stödskog hänföras så mycken till skogsbörd duglig och i förhållande till inägorna bekvämt belägen

mark, som på hemmanet belöper efter en areal för helt mantal av 1,500 hektar inom vissa delar, 1,200 hektar inom andra delar samt slutligen 1,000 hektar inom återstoden av nu ifrågavarande områden. Då fråga är om hemman, vars skattetal understiger ett åttondels mantal, skall den sålunda bestämda arealen höjas med en fjärdedel, dock ej till mera än vad på ett åttondels mantal belöper. Inom Nedan-Siljans, Ovan-Siljans och Väster-Dals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar i Kopparbergs län skall såsom stödskog anses vad vid verkställt storskifte betecknats såsom hemskog och fäbodskog. Vad slutligen Värmlands län beträffar skall till stödskog hänföras till skogsbörd duglig och i förhållande till inägorna bekvämt belägen mark i viss för skilda delar av länet på tre olika sätt bestämd omfattning, nämligen 15 hektar medelgod skogsmark och därjämte ett mot tre gånger åkerarealen svarande område dylik mark till varje självständigt jordbruk inom vissa delar av länet, 10 hektar medelgod skogsmark och därjämte ett mot två gånger åkerarealen svarande område dylik mark till varje självständigt jordbruk inom andra delar samt slutligen 5 hektar medelgod skogsmark och därjämte ett med åkerarealen lika stort område dylik mark till varje självständigt jordbruk inom åter andra delar av länet. Då skogsmarken är under medelgodhet skall en motsvarande ökning ske av den beräknade stödskogens areal; då skogsmarken är över medelgodhet må en motsvarande minskning kunna äga rum.

Historik.

Den snabba utvecklingen under slutet av förra århundradet av särskilt de norrländska trävarubolagens fastighetsförvärv föranledde under 1890-talet upprepade framställningar inom riksdagen om att åtgärder måtte vidtagas i syfte att, för att skydda den jordbrukande befolkningen, begränsa möjligheterna för bolag att underlägga sig jordbruksfastigheter. Sedan den s. k. Norrlandskommittén i sitt betänkande framlagt ett förslag till lag angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom, förelades detsamma i väsentligen oförändrat skick 1906 års riksdag. Förslaget antogs av riksdagen och därefter utfärdades den 4 maj 1906 lag i ämnet, den s. k. *norrländska förbudslagen.* Lagen gällde ursprungligen de fyra nordligaste länen, vissa delar av Kopparbergs län samt vissa inom Hälsingland belägna socknar av Gävleborgs län. Omfattningen av lagens giltighetsområde utsträcktes sedermera år 1912 till hela Hälsingland samt år 1917 till Värmland. År 1921 genomfördes i huvudsak provisorisk utsträckning av norrländska förbudslagen till återstående delar av riket.

Genom proposition, nr 205, framlades för *1925 års riksdag förslag till ny förbudslag,* varigenom dittills gällande lagstiftning skulle ersättas med en för hela riket gällande lag.

Beträffande möjligheten att erhålla Kungl. Maj:ts tillstånd till fastig-

hetsförvärv angavs såsom allmän regel, att tillstånd kunde meddelas, så framt särskilda omständigheter därtill föranledde. Emellertid föreslogs i fråga om vissa särskilt angivna grupper av fastighetsförvärv, att Konungen ägde giva tillstånd till desamma, således utan att såsom förutsättning därför angåves förefintligheten av särskilda omständigheter. Berörda typer av fastighetsförvärv upptogos i första stycket punkterna 1—5 av 4 §. Till motivering av det särskiljande av olika koncessionsgrunder, som sålunda skett, anförde *föredragande departementschefen statsrådet Nothin:*

Av norrlandskommitténs motivering till det i 1906 års lag under 4 § upptagna stadgandet synes framgå, att man vid lagens stiftande haft klar uppfattning om vikten av att icke genom det vidsträckta förvärvsförbud, som infördes, avstänga möjligheten till sådana förvärv, som utan att motverka lagens speciella syfte kunde i särskilda fall vara ur allmän synpunkt icke blott oskadliga utan även nyttiga och önskvärda. Uttalandet bär ock, såsom naturligt är, tydlig prägel av att lagen tillkommit med hänsyn till de särskilda förhållanden, som voro rådande i Norrland. Den erfarenhet, som vunnits under tiden för lagens tillämpning, i all synnerhet efter dess utsträckande till mellersta och södra Sverige, torde numera göra det möjligt att med större bestämdhet urskilja vissa grupper av fall, i vilka en eftergift av förvärvsförbudet i allmänhet kan antagas vara välgrundad. I det hela lärer kunna sägas, att lagen i stigande grad verkat återhållande i fråga om bolags och föreningars benägenhet att i rent affärssyfte söka göra jordförvärv. Antalet bifallna ansökningar har nämligen vida överstigit de avslagna. Bland de bifallna ansökningarna avse många sådana ändamål, vilkas främjande blivit en allmän angelägenhet, exempelvis beredande av egna hem eller bostäder och dylikt. Därtill kunna läggas vissa icke lika talrikt förekommande fall, då förvärvet tillkommit för att befordra ett redan befintligt jordbruks utveckling eller för att främja skogskultur m. m. I dylika fall synes hava utbildats en praxis, vilken gått ut på att utan alltför stränga villkor medgiva koncession. Enligt min uppfattning bör denna praxis erhålla stödet av ett uttryckligt lagbud. Särskild anledning härtill föreligger, då lagen utsträckes till bygder, vilka med avseende å naturförhållanden och jordbrukets förutsättningar förete väsentliga olikheter med Norrland. Visserligen har det visat sig, att en dylik lagtillämpning efter omständigheterna kunnat äga rum även med gällande lag. Men om en ny lag nu skall utfärdas, lärer på densamma kunna ställas det anspråk, att den klarare och mera bestämt än den gamla skall taga hänsyn till förhållanden, vilka faktiskt grundlagt en större frihet vid prövningen.

Av vad nu anförts lärer följa, att jag, i anslutning till åtskilliga uttalanden från myndigheter och andra, funnit mig böra föreslå, att i lagen skola införas bestämmelser, vilka innefatta vad man betecknat såsom lindrigare koncessionsgrunder för vissa närmare angivna fall. Härmed åsyftas tydligen endast att, jämsides med huvudregeln, framhålla vissa typer av jordförvärv, vilka i allmänhet kunna antagas vara av den art, att koncession bör kunna meddelas. En verklig prövning i det särskilda fallet eftergives icke, men den avses kunna, om de i lagen angivna förutsättningarna äro förhanden, ske efter mindre sträng måttstock än den, som skall äga rum efter huvudregeln. Det bör efter min uppfattning icke ifrågakomma att förlägga denna prövning till lokala myndigheter.

För upprätthållande av en konsekvent praxis torde det vara av vikt, att beslutanderätten även i dessa fall tillkommer Kungl. Maj:t.

I anledning av propositionen hade väckts flera motioner, däribland en, I: 283, av herr *Lindhagen*, som hemställt, bland annat, att bestämmelserna om de s. k. lindrigare koncessionsgrunderna måtte utgå ur lagtexten och följaktligen alla koncessionspliktiga förvärv prövas enligt den allmänna, i 4 § andra stycket inrymda regeln.

Andra lagutskottet yttrade i sitt i ärendet avgivna utlåtande, nr 33, bland annat följande:

Beträffande det sakliga innehållet i en koncessionslagstiftning ligger det givetvis synnerlig vikt uppå, att detta blir sådant, att lagen å ena sidan fyller sitt avsedda ändamål men å andra sidan ej lägger onödiga hinder i vägen för en i bolagsform driven legitim näringsverksamhet. I sådant syfte har förevarande förslag dels lika med 1906 års lag från koncessionsplikt undantagit förvärv av vissa områden, vilka efter länsstyrelses prövning förklaras vara av i 3 § av förslaget angiven beskaffenhet, dels ock, samtidigt med att förslaget såsom allmän koncessionsregel beträffande samtliga övriga förvärv uppställt, att tillstånd må meddelas, när särskilda omständigheter därtill föranleda, angivit vissa slag av förvärv, beträffande vilka presumtion för tillstånds erhållande kan anses föreligga. För sistnämnda fall talas i motiveringen om »lindrigare koncessionsvillkor».

Beträffande »de lindrigare koncessionsvillkoren» framgår av departementschefens uttalande, att anordningen med dessa tillkommit i rent praktiskt syfte. Till sin huvudsakliga del hava de avseende å sådana fall, då koncession enligt hittills gällande lagstiftning i regel beviljats. Dessutom hava under dessa regler hänförts de enligt 1906 års lag koncessionsfria förvärven av dels mark, som alltsedan lagens ikraftträdande tillhört bolag eller förening, och dels sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, som icke är att hänföra till stödskog eller odlingsområde.

Enligt utskottets mening giver den i Kungl. Maj:ts förslag skedda utbrytningen av vissa lindrigare koncessionsvillkor från den allmänna huvudregeln ej berättigad anledning till anmärkning. Avsikten med ifrågavarande lagstiftning är ju icke att mer än för tillgodoseendet av dess särskilda ändamål påkallas försvåra av densamma berörda rättssubjekts åtkomst av fastigheter. Har nu vid tillämpningen av den hittills gällande lagstiftningen visat sig, att beträffande vissa, något så när avgränsade grupper av förvärv koncessionsansökningar i regel beviljats, och befogade anmärkningar däremot icke kunna framställas, synes det vara ur alla synpunkter önskligt, att denna praxis vinner uttryck i lagtexten. Att man därutöver bland fall av lindrigare koncessionsvillkor även upptagit de förut koncessionsfria förvärven, synes naturligt och lämpligt. Då av departementschefen i hans ovan återgivna uttalande betonas, att det ingalunda är meningen att eftersätta en grundlig prövning av varje förekommande koncessionsfall, lärer det få förutsättas, att tillstånd till förvärv, som med hänsyn till det med lagen avsedda syfte äro på något sätt ur samhällelig synpunkt olämpliga, icke skall av Kungl. Maj:t lämnas.

I fråga om de olika punkterna i första stycket av 4 § — av vilka med hänsyn till innehållet i förevarande motion I: 292 allenast punkterna 2

och 3 torde göras till föremål för behandling — synes från vad som vid 1925 års riksdag förekommit följande böra omnämnas.

Punkt 2.

Denna punkt hade i propositionen, nr 205, föreslagits skola erhålla följande lydelse:

»2. *att* fastigheten utgör sådan del av ett hemmans avrösningsjord med impedimenter, vilken med hänsyn till ortens förhållanden och i övrigt föreliggande omständigheter prövas icke vara erforderlig för att återstående del av hemmanet skall äga för drivande av självständigt jordbruk nödig skogstillgång och icke heller vara att hänföra till sådana till odling tjänliga myrmarker och andra odlingslägenheter, som i anseende till läge, omfattning och jordens beskaffenhet ägna sig för upptagande av självständiga jordbruk eller lämpligen kunna sammanläggas med förutvarande jordbruk, dock att i dylikt fall tillstånd icke utan att särskild anledning därtill föreligger må givas, om hemmanet undergått ägostyckning utan iakttagande av vad i 3 § lagen den 25 juni 1909 (nr 57 sid. 1) om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning är för där avsedda fall stadgat; skolande vad sålunda förvärvas från hemmanet avskiljas genom jordavsöndring.»

I fråga om denna punkt hade herr *Lindhagen* i motionen I: 283 yrkat att, därest första stycket i 4 § komme att bibehållas, salu- och stödskogsbegreppet, såvitt anginge Norrland, Dalarna och Värmland, icke måtte försvinna ur lagtexten, samt att tillägg till denna måtte göras i syfte att undantagande av odlingslägenheter från förvärvet i tillämpningen kunde förväntas bliva iakttaget och jämväl omfatta erforderlig skogsmark.

Andra lagutskottet anförde härutinnan, bland annat:

Inom utskottet hade uttalats farhågor för att förslaget med den allmänna formuleringen av stadgandet i 4 § första stycket andra punkten, vilket stadgande är avsett att ersätta de nuvarande stödskogsbestämmelserna, skulle i tillämpningen kunna leda till godkännande i väsentlig utsträckning av förvärv, vilka avse mark, som för närvarande är att hänföra till stödskog och sålunda ansetts böra bibehållas vid bondejordbruken. Man har sålunda anmärkt, att erfarenheterna från tillämpningen av norrländska ägostyckningslagens motsvarande bestämmelser angående husbehovsskog utvisa, att dylika allmänna regler ingalunda alltid giva ett tillfredsställande hägn åt de intressen, som man med desamma avsett att skydda. Ofrånkomligt är väl också, såsom lagrådet framhöll i sitt utlåtande över jordkommissionens år 1920 avgivna förslag till provisorisk lagstiftning i förevarande ämne för södra och mellersta Sverige, att en prövning från fall till fall och med hänsyn tagen till ortens förhållanden av frågan, huru mycken skog, som skall anses nödig för ett självständigt jordbruks bedrivande, måste föranleda mycken osäkerhet, ävensom att uppgiften för Kungl. Maj:t att träffa tillfredsställande och något så när följdriktiga avgöranden måste bliva synnerligen svår. Enligt redogörelsen för jordkommissionens enquête beträffande den norrländska förbudslagstiftningen har den övervägande delen av de inom samma lagstiftnings tillämpningsområde hemmahörande uppgiftslämnarna, sär-

skilt den, som representerar allmogebefolkningen, varit synnerligen obenägen att tillstyrka någon som helst jämkning i gällande stödskogsbestämmelser av fruktan att bolagens möjligheter till nya jordförvärv skulle vidgas i sådan grad, att lagstiftningens ändamål därigenom bleve äventyrat. Samtliga länsstyrelser i de norrländska länen, med undantag av länsstyrelsen i Jämtlands län, ävensom länsstyrelsen i Värmlands län hava ock i sina år 1924 avgivna yttranden förklarat sig anse ändringar av 1906 års lag icke vara erforderliga. Vid nu angivna förhållanden och då det icke kan anses lämpligt att vid genomförande av en rikslagstiftning av nu förevarande slag antaga bestämmelser, vilka för de delar av landet, där behovet av lagstiftningen är störst, kan anses medföra ett mindre effektivt skydd för jordbruket än den för närvarande gällande lagstiftningen giver, har utskottet ansett övervägande skäl tala för att, såvitt angår tillämpningsområdet för 1906 års lag, i så måtto bibehålla dennas stödskogsbestämmelser, att förvärv av skogsmark inom samma område icke må med stöd av 4 § första stycket andra punkten i lagförslaget vinna godkännande, därest icke vid den fastighet, varifrån förvärvet skett, bibehållits minst skogsmark till sådan myckenhet, som enligt nyssnämnda lag är att anse såsom stödskog.

Utskottet föreslog därför ändring i Kungl. Maj:ts förslag i denna del och yttrade vidare:

Denna ändring synes lämpligen kunna ske sålunda, att i förevarande punkt införes förbehåll därom, att i fråga om de landsdelar, för vilka 1906 års lag gäller, tillstånd icke må utan särskilda skäl beviljas, om ej vid den fastighet, varifrån förvärvet sker, bibehållits skogsmark till minst den myckenhet, som i närmast följande paragraf stadgas, och att så i en ny 5 § upptagas de nuvarande stödskogsbestämmelserna för respektive orter. Vidare har utskottet i syfte att i lagtexten tydligare utmärka, att vid tillämpningen av förevarande stadgande skogstillgången även i övrigt icke må beräknas alltför snävt, ansett sig böra föreslå, att uttrycket »nödig skogstillgång» utbytes mot »tillräcklig skogstillgång». Utskottet vill ock i detta sammanhang särskilt betona, att sistnämnda uttryck givetvis omfattar även saluskog, där sådan efter ortens förhållande anses erforderlig för att ett jordbruk skall vara ekonomiskt bärkraftigt. I fråga om det i förevarande stadgande gjorda undantag för odlingslägenheter finner utskottet med anledning av herr Lindhagens motion sådant tillägg böra göras, att jämväl den skogstillgång, som erfordras för det nya jordbruk, vartill odlingslägenheten avses, eller det befintliga jordbruk, varmed lägenheten anses lämpligen kunna sammanslås, varder tagen i beräkning. För övrigt må framhållas, att i fråga om dylika lägenheter hänsyn bör tagas ej blott till de odlingsmöjligheter, som vid tillfället för förvärvet äro för handen, utan jämväl till sådana, som inom en något så när överskådlig framtid kunna förutsättas yppa sig.

I fråga om de stödskogsbestämmelser, som sålunda enligt utskottets förslag skulle inflyta i lagen, anförde emellertid utskottet vidare, att det icke kunnat undgå att taga i betraktande vissa anmärkningar, som framställts mot de i 1906 års lag upptagna stödskogsbestämmelserna, såvitt anginge Värmlands län samt de delar av Kopparbergs län, som fölle under denna lag. Utskottet yttrade härutinnan:

Förstnämnda län är, enligt nämnda lag, i fråga om stödskogsberäkningen, uppdelat i tre olika delar. Beträffande var och en av dessa skall för varje självständigt jordbruk till stödskog hänföras *dels* viss fix areal medelgod skogsmark (respektive 15, 10 och 5 hektar) *dels ock* därutöver visst område dylik mark, som skall beräknas i storleksförhållande — respektive tre gånger, två gånger och lika stort för de tre olika delarna av länet — till vederbörande jordbruks åkerareal. En dylik långt gående specialisering av bestämmelserna i samband med sockenvis gjorda geografiska avgränsningar, vilka naturligen i tillämpningen komma att understundom te sig något godtyckliga, måste i och för sig vara föga önskvärd. Viktigare är emellertid, att, enligt vad erfarenheten givit vid handen, de i lagen angivna stödskogsarealerna, såvitt angår de norra och nordvästliga delarna av länet, vilka äro utpräglade skogsbygder av norrländsk natur, varit otillräckliga för att motsvara de merendels små och svaga jordbrukens behov av tillgång å saluskog.

Beträffande de delar av Dalarna, för vilka 1906 års lag gäller, stadgas i denna, att till stödskog skall hänföras vad vid verkställt storskifte betecknats såsom hemskog och fäbodskog. De allmänna storskiftesförrättningarna i Dalarna, vid vilka socknarna utgjort skifteslag, hava mestadels verkställts så, att inägojorden delats mellan de olika hemmanen, medan beträffande skogsmarken uppdelning skett blott mellan byalagen. Sistnämnda uppdelningar äro närmast att anse såsom en avvittringsåtgärd. Vid dessa bydelningar utlades skogen ofta i olika skiften, som betecknats med hemskog, fäbodskog och utskog, men även andra växlande benämningar hava använts. När uppdelning av byskogen å de särskilda hemmanen sedermera företagits, verkställdes den till en början i form av särskilda storskiftesförrättningar, men skedde senare med tillämpning av skiftesstadgans bestämmelser. Vid de såsom storskiftesförrättningar handlagda skogsåbodelningarna fick enligt gällande föreskrifter skogen läggas i tre skiften: hemskog, fäbodskog och utskog, men något tvång fanns ej att utlägga så många skiften. Huruvida särskilt utskogsskifte behövde utläggas för någon delägare och på vilket av byns skilda skogsområden detta skifte kom att förläggas, var helt beroende på de för skiftesläggning i allmänhet bestämmande omständigheter. Då skogsåbodelning sålunda skett genom förrättning, som kan rubriceras såsom storskifte, blir den därvid använda beteckningen å skogsskiftena avgörande för frågan vad som skall hänföras till stödskog enligt 1906 års lag. Har nämnda delning däremot ägt rum enligt de i skiftesstadgan meddelade bestämmelser, lärer enligt rättsfall den beteckning, som använts vid bydelningen, vara avgörande i berörda hänseende. En hemmansägare, som av någon anledning fått sin huvudsakliga och för hemmanet alldeles nödvändiga skogsmark utlagd å byns utskogsskifte, torde alltså vara oförhindrad att avyttra denna, medan däremot en annan hemmansägare, som fått hela sitt skogsbelopp utlagt å mark, som vid bydelningen benämnts hemskog och fäbodskog, icke får sälja någonting alls, hur riklig skogstillgången än må vara. På grund av nu angivna förhållanden hava de nuvarande stödskogsbestämmelserna för Dalarna kommit att i praktiken verka ytterst ojämnt och otillfredsställande. Härtill kommer, att samma bestämmelser icke, såsom fallet är beträffande Värmland, hänföra sig till befintliga självständiga jordbruk utan till hemman. Med hänsyn till den långt gående jorddelningen i Dalarna har jämväl på denna grund olämpligheten av de nuvarande bestämmelserna kommit att starkt framträda. Slutligen bör beaktas, att de i 1906

års lag inrymda stödskogsbestämmelserna äga giltighet allenast beträffande vissa delar av Kopparbergs län, nämligen Nedan-Siljans, Ovan-Siljans och Väster-Dals fögderier samt Envikens och Svärdsjö socknar, samt att befogade anmärkningar framställts mot den sålunda gjorda uppdelningen av länet.

Med hänsyn till det anförda har utskottet funnit önskligt, att beträffande Värmlands och Kopparbergs län utredning företages angående behovet av ändrade bestämmelser i fråga om vad som skall hänföras till stödskog samt i vad mån det kan anses av förhållandena påkallat, att motsvarande föreskrifter utfärdas jämväl för de delar av Kopparbergs län, som icke falla under tillämpningen för 1906 års lag; och förordar utskottet avlåtandet av en skrivelse till Kungl. Maj:t i nu angivna syfte.

Punkt 3.

I denna punkt hade i propositionen nr 205 upptagits en bestämmelse i syfte att underlätta sådana arronderingar, som kunde anses önskvärda med hänsyn till jordbrukets utveckling eller skogsvårdens främjande.

Jordkommissionen hade i sitt år 1921 avgivna betänkande framhållit, att under vissa förhållanden tillstånd borde lämnas till dylika markförvärv, samt i detta avseende gjort följande uttalande:

Givet är, att tillstånd i regel icke bör medgivas i fråga om förvärv, vid vilket tydligen avses allenast eller väsentligen att skaffa mark för virkesfångst åt sågverk eller annan industriell anläggning. Även om såsom skäl för förvärv åberopas, att därigenom skulle beredas en ur skogsvårdssynpunkt lämpligare form åt förvärvarens förut innehavda skogsdomäner, bör tillstånd icke utan vidare medgivas. Är fråga om att genom byte av mark, ungefär lika mot lika, förskaffa den ene eller kanske båda kontrahenterna möjlighet att erhålla bättre form på sina ägor, torde i regel intet vara att erinra mot att koncession beviljas. Enligt den i det föregående lämnade redogörelsen för tillämpningen av koncessionsparagrafen i den norrländska förbudslagen har i åtskilliga fall av nu nämnd beskaffenhet koncession beviljats. Nyförvärv av mark i arronderingssyfte böra däremot tillstädjas endast under vissa förutsättningar. Såsom arrondering bör således icke godkännas varje hopköpande av markområden, vilka sammanlagda med det köpande bolagets förut innehavda ägor skulle komma att bilda ett helt avrundat skogskomplex. Så till exempel förekommer det ofta i Norrland samt i Dalarna och i Värmland, att bolagen äga smärre avlånga skogsskiften här och var i byarna, under det att bredvidliggande skiften tillhöra bondhemman. Ett hopköpande från ett bolags sida av ett flertal dylika skiften i syfte att därmed bilda ett enda stort sammanhängande skogskomplex under en och samma ägare bör enligt kommissionens mening icke tillåtas. Innehar däremot ett bolag redan nästan samtliga dylika skogsskiften i en by och ligger bland dem insprängt ett eller annat mindre skogsskifte, tillhörigt något bondhemman, kan ett förvärvande därav för bolagets räkning vara behövligt för att skogshanteringen å bolagets skogsmark må kunna bedrivas planmässigt. Koncession å nyförvärv i sådant fall bör icke vara utesluten. I övrigt böra såsom nyförvärv i arronderingssyfte godtagas allenast förvärv av jämförelsevis mindre områden, som äro belägna inuti eller gränsa intill ett det köpande bolaget tillhörigt större

sammanhängande skogskomplex och finnas behövliga för skogsbrukets rationella skötsel å bolagets mark. Syftet får således i första hand icke gå ut på markutvidgning i och för sig, vadan det, såsom nämnts, i regel bör kunna bliva fråga endast om områden av mindre storlek. Såsom villkor för koncession å nyförvärv i arronderingssyfte bör under alla omständigheter gälla, att sådant förvärv icke får medföra vare sig att självständigt jordbruk, som äger förutsättning att såsom sådant fortfarande bestå, bringas att upphöra eller att jordbruket å den fastighet, varifrån förvärvet göres, märkligen försvagas.

Departementschefen, statsrådet Nothin, förklarade, att han, lika med jordkommissionen, ansåge, att koncession icke borde lämnas, om det avsedda ändamålet kunde i skälig mån vinnas genom ägoutbyte eller om förvärvet skulle hava en menlig inverkan på jordbruket å den fastighet, som på detta sätt avstode mark.

Herr *Lindhagen* yrkade, såsom förut nämnts, i motionen I: 283, att hela första stycket i 4 § måtte borttagas samt hänvisade till stöd för nämnda yrkande beträffande förevarande punkt till ett av honom avgivet särskilt yttrande till jordkommissionens betänkande.[1]

Andra lagutskottet förklarade, att det anslöte sig till Kungl. Maj:ts förslag i vad det avsåge att under vissa förutsättningar under de lindrigare koncessionsvillkoren hänföra fastighetsförvärv, som skett i syfte att genomföra en med hänsyn till skogsvårdens främjande särdeles önskvärd arrondering.

Utskottet föreslog vissa ändringar och jämkningar beträffande det i propositionen framlagda förslaget samt anförde därefter:

I fråga om stadgandets tillämpning vill utskottet vidare, i nära anslutning till vad jordkommissionen i sitt betänkande år 1921 samt även föredragande departementschefen gjort gällande, framhålla, *att* i första hand torde böra tillses, huruvida icke arronderingsbehovet kan tillgodoses genom byten av mark, *att* såsom arrondering icke bör godkännas förvärv, vilka avse att åt förvärvaren väsentligen bereda markutvidgning, även om därigenom skulle vinnas en ur skogsvårdssynpunkt lämpligare form åt förvärvarens förut innehavda skogsdomäner, *samt att* såsom förvärv i arronderingssyfte i allmänhet bör godtagas allenast förvärv av jämförelsevis mindre områden, som äro belägna inuti eller gränsa intill ett det köpande bolaget tillhörigt större sammanhängande skogskomplex och finnas äga avsevärd betydelse för skogsbrukets rationella skötsel å bolagets mark.

Då fråga är om förvärv i arronderingssyfte, som skulle inkräkta å de fastslagna stödskogsarealerna, synes vid prövningen av dithörande koncessionsansökan böra påkrävas särskild uppmärksamhet åt, att icke det skydd, som stödskogsbestämmelserna avse att bereda, genom det ifrågasatta förvärvet obehörigen kringgås eller åsidosättes.

Därest för innevarande års riksdag antages densamma förelagd lag om bulvanförhållande i fråga om fast egendom, torde kunna förutsättas, att under den närmaste tiden komma att ingivas en del ansökningar om koncession å förvärv av fastigheter, som vederbörande bolag innehaft genom bulvaner. Med hänsyn därtill, att ifrågavarande fastigheter ej sällan torde befinna sig i sambruk med bolagets övriga fastigheter, åtminstone

[1] Se andra lagutskottets utlåtande nr 33 år 1925, sid. 26.

vad skogen beträffar, kan antagas, att nu förevarande stadgande understundom kommer att åberopas för bifall till dylika ansökningar. Angeläget är, att vid prövningen av sådana ansökningar sorgfälligt tillses, att förefintliga förutsättningar för återupplivande av förut befintliga självständiga jordbruk icke tillspillogivas.

Utskottet hemställde därefter, att riksdagen måtte antaga ett av utskottet i enlighet med de synpunkter, som utskottet ovan anfört, upprättat förslag till lag. Därjämte hemställde utskottet, bland annat, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning angående behovet beträffande Värmlands län och de i lagens 5 § omförmälda delarna av Kopparbergs län av ändrade bestämmelser i fråga om vad som skulle hänföras till stödskog samt i vad mån motsvarande föreskrifter kunde anses önskvärda jämväl för andra delar av sistnämnda län, än nyss sagts, ävensom för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Mot utskottets utlåtande anfördes reservationer av flera ledamöter i olika avseenden. Av reservanternas yttranden må här återgivas följande uttalande av herr *Bror Petrén:*

Ehuru delande departementschefens uppfattning, att det skulle varit önskvärt, om de schematiska och stela stödskogsbestämningarna i 1906 års lag kunnat, då det nu gäller lagens utsträckande till att gälla hela riket, ersättas av mera generellt avfattade bestämmelser, tjänande enahanda syfte som de i 1906 års lag nu förefintliga, har jag dock icke i frågans nuvarande läge emot de å denna punkt inom utskottet uttalade farhågorna för att det i propositionen till ersättande av stödskogsbestämmelserna föreslagna stadgandet skulle kunna få vidare tillämpning än för de ifrågavarande landsändarna vore önskligt ansett mig kunna härutinnan nu biträda Kungl. Maj:ts förslag. Samtidigt har jag emellertid förts till den uppfattningen, att en närmare omprövning av nu gällande schematiska stödskogsbestämmelsers ändamålsenlighet bör föregå lagfästandet av dylika bestämmelser i en ny för hela riket avsedd definitiv lag i ämnet. Och har jag ansett mig kunna med så mycket mera fog hävda denna mening, som ostridigt ingen våda torde kunna föranledas av att de nu gällande bestämmelserna få äga fortsatt giltighet under ännu ett år i avbidan på verkställandet av den av mig sålunda ifrågasatta omprövningen. Jag har fördenskull inom utskottet uttalat mig för att, med lämnande av den föreliggande propositionen utan bifall, nu måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställas, *dels* att efter verkställd omprövning rörande de i 1906 års lag inrymda stödskogsbestämmelsernas ändamålsenlighet ett efter denna utrednings resultat modifierat förslag till definitiv, hela riket omfattande lag i ämnet måtte framläggas för nästkommande års riksdag *och dels* att de nu för mellersta och södra Sverige gällande provisoriska bestämmelser i ämnet måtte förnyas att gälla under loppet av ännu ett år.

Riksdagen antog utskottets förslag till lag med allenast den ändring, att ordet »märkeligen», som i nuvarande lagtext återfinnes som näst sista ord i punkt 3 av första stycket i 4 §, vilket ord föreslagits i propositionen men av utskottet borttagits, av riksdagen insattes i texten. Riks-

dagen beslöt vidare, att i enlighet med utskottets förslag till Kungl. Maj:t avlåta skrivelse med begäran om utredning bland annat angående stödskogsbestämmelserna för Värmlands och Kopparbergs län (riksdagens skrivelse nr 317).

I anledning av riksdagens sistberörda framställning infordrade Kungl. Maj:t under senare halvåret 1925 utlåtanden från länsstyrelserna i Värmlands och Kopparbergs län samt domänstyrelsen och Dalautredningen, från den senare såvitt angick Kopparbergs län. Länsstyrelserna fogade vid sina utlåtanden yttranden från vederbörande skogsvårdsstyrelse och hushållningssällskaps förvaltningsutskott, varjämte länsstyrelsen i Kopparbergs län överlämnade yttranden från åtskilliga kommunalnämnder ävensom en av överlantmätaren i länet i ärendet verkställd utredning. Härjämte inkom Sveriges skogsägareförbund utan anmodan med yttrande.

a) Värmlands län.

Länsstyrelsen, skogsvårdsstyrelsen och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott* anförde, att gällande särbestämmelser för länet om vad som skall hänföras till stödskog icke vore behövliga, samt hemställde, att dessa särbestämmelser måtte utgå ur lagen. *Domänstyrelsen* föreslog viss ökad skogstilldelning inom den norra och den mellersta av de tre delar, i vilka länet i fråga om stödskogsberäkningen är uppdelat, men för övrigt icke någon ändring i gällande lag. *Sveriges skogsägareförbund* slutligen uttalade, att behov icke torde föreligga till ändring av lagens stödskogsbestämmelser i vad de rörde Värmlands län.

b) Kopparbergs län.

Överlantmätaren i länet framhöll, att gällande bestämmelser om stödskog icke borde slopas. Dock borde av vissa anförda skäl lagtexten i 5 § b) undergå en del jämkningar i formellt hänseende, området för lagens tillämplighet med hänsyn till ändringar i fögderiindelning ändras samt ett stadgande intagas, att stödskogsbestämmelserna för de trakter av länet, som undergått storskifte på bekostnad eller med understöd av staten, skulle hänföra sig till brukningsdelar och icke till hemman. Skäl saknades för att införa särskilda stödskogsbestämmelser för de delar av länet, för vilka sådana enligt gällande lag icke vore föreskrivna.

Länsstyrelsen (landshövding Kvarnzelius) anförde, att lagens bestämmelser om stödskog borde upphävas och frågor om bolags förvärv av fast egendom prövas från fall till fall. Samma uttalande gjordes av *skogsvårdsstyrelsen* och *hushållningssällskapets förvaltningsutskott.* Inom länsstyrelsen var *länsassessorn Ahrenberg* av skiljaktig mening samt anslöt sig till vad överlantmätaren i sitt utlåtande anfört. Ahrenberg föreslog emellertid visst tillägg till 4 § sista stycket i förbudslagen

i syfte att göra gällande förbudsstadgande beträffande länet mera smidigt. *Domänstyrelsen* ansåg gällande bestämmelser icke vara tillfredsställande. De principer, på vilka motsvarande bestämmelser för Värmland vore byggda, vore så bärande, att de borde vinna tillämpning för hela Kopparbergs län. Styrelsen föreslog en indelning av länet i tre områden med olika skogstilldelning i huvudsaklig överensstämmelse med vad styrelsen föreslagit beträffande Värmlands län. Inom det övre och det mellersta området skulle skogstilldelningen vara något rikligare än den, som föreslagits i fråga om motsvarande områden inom Värmlands län. *Dalautredningen* föreslog ändringar i gällande lag av sådan innebörd, att prövning av frågan om vad som vore att anse som stödskog beträffande länet i dess helhet skulle avse hel brukningsdel och icke kamerala enheter. Då särskilt i övre Dalarna, där jorden ännu till övervägande del torde ligga i storskifte, vore regel, att en och samma person tillhöriga, i sambruk nyttjade ägor utgjordes av andelar i ett flertal hemman, borde, då det gällde att fastställa vad som skulle anses som stödskog, betryggande resultat bäst uppnås, om hänsyn toges till hela brukningsdelens tillgång till och behov av skogsmark. Den i 5 § b) angivna schematiska regeln borde enligt Dalautredningens mening utgå utan att ersättas av annan dylik. Av de *kommunalnämnder*, vilka begagnat tillfället att yttra sig i ärendet, höllo några före, att behov av ändrade bestämmelser om vad som borde hänföras till stödskog icke förelåge. Vissa kommunalnämnder framhöllo, att beteckningen på skogen icke borde vara avgörande. Hänsyn borde i stället tagas till den areal produktiv skogsmark, varöver en fastighet förfogade. Ett flertal kommunalnämnder förfäktade den uppfattningen, att all skog, såväl hemskog och fäbodskog som utskog borde hänföras till stödskog. Vidare framhölls, att prövningen av vad som skall hänföras till stödskog icke borde begränsas till varje hemmans- eller fastighetsdel utan i stället till varje fastighetsägares innehav av inägojord och skogsmark. *Sveriges skogsägareförbund* förklarade sig anse, att de särskilda stödskogsbestämmelserna rörande vissa delar av länet antingen borde helt utgå ur lagen eller ersättas med stadganden om stödskogsarealer efter en rörlig skala, avpassad efter jordbrukens storlek och geografiska läge.

Vid *1927 års riksdag* väcktes en motion, I: 164, däri herr Lindhagen hemställde, att riksdagen måtte besluta vissa ändringar i eller tillägg till första stycket av 4 § i 1925 års lag eller åtminstone hos Kungl. Maj:t begära, att av motionären gjorda förslag måtte övervägas i samband med prövning av framställningar om tillägg till och förändringar i lagen, som begärts av 1925 års riksdag. I varje fall borde riksdagen hos Kungl. Maj:t erinra om år 1925 gjorda framställningars brådskande beskaffenhet samt anhålla om skyndsamt förslag.

Andra lagutskottet hemställde (utlåtande nr 8), att motionen icke till

någon del måtte av riksdagen bifallas. Reservation anfördes av två ledamöter. Riksdagen godkände utskottets förslag.

Vid *1929 års riksdag* hemställde herr Lindhagen i en motion, I: 182, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t avgiva påminnelse om de ändringar i förbudslagen, som riksdagen år 1925 ifrågasatt.

Andra lagutskottet lämnade (i utlåtande nr 14) en redogörelse för den utredning, som Kungl. Maj:t år 1925 låtit verkställa, samt anförde att, då ärendet vore av synnerligen invecklad natur, anledning att avgiva påminnelser hos Kungl. Maj:t ännu icke syntes föreligga. Sex ledamöter anförde reservation.

Riksdagen beslöt, i enlighet med hemställan av utskottet, att motionen icke skulle till någon åtgärd föranleda.

Vid *1932 års riksdag* erhöll 1925 års lag utvidgat tillämplighetsområde, i det att den då utsträcktes att omfatta jämväl stiftelser.

I slutet av 1931 hade chefen för jordbruksdepartementet enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallat utredningsmän att inom departementet verkställa utredning samt avgiva förslag rörande åtgärder för vinnande av ökad avsättning av inhemska skogsprodukter, förbättrat ekonomiskt utbyte av skogsbruket samt intensivare skogsvård. Utredningsmännen, som antagit benämningen *1931 års skogssakkunniga,* avgåvo den 4 januari 1933 betänkande (Statens offentliga utredningar 1933: 2), däri åtskilliga åtgärder för att främja skogsbruket föreslogos. De sakkunniga uppehöllo sig därvid även vid jordlagstiftningens inflytande på skogsbrukets produktionsförhållanden. De funno sig böra framhålla, att stagandet i jorddelningslagens 19 kap. 3 § om ovillkorlig skogstilldelning vid avstyckningar utgör ett hinder för våra skogars rationella utnyttjande, samt att detta, om än i mindre mån, även kan sägas gälla lagen om förbud mot bolags jordförvärv, vilken i praktiken visat sig förhindra en ändamålsenlig arrondering av skogsfastigheterna. En revision av nämnda bestämmelser måste därför, yttrade de sakkunniga, anses vara av behovet påkallad. Härutinnan anförde de sakkunniga bland annat:

Den norrländska skogsindustrien har fortfarande sitt ägovälde uppdelat på en stor mängd spridda fastigheter, vilka i allmänhet var för sig äro för små för genomförandet av ett rationellt, ekonomiskt skogsbruk. De möjligheter, som lagen den 18 juni 1925 om förbud mot bolags jordförvärv erbjuder att genom koncession å nyförvärv skapa lämpligare ägofigurer, äro till följd av lagens snäva utformning mycket små.

De sakkunniga hysa den uppfattningen, att när nu med hänsyn till folkförsörjningen kraven på en även i Norrland genomförd rationalisering av skogsbruket drivas fram, då komma de här ovan berörda hindren mot en dylik att framträda än mer tydligt än förr. Det är ostridigt, att det erbjuder mycket stora svårigheter att skapa ett intensifierat men ändock ekonomiskt bärkraftigt skogsbruk på de söndersplittrade hushålls-

komplex, som de större skogsägarna i norra Sverige nu hava att arbeta med. Det är även ostridigt, att nuvarande jordlagstiftning avskär möjligheterna till avrundning av dessa hushållskomplex.

Det ligger utanför de sakkunnigas uppdrag att pröva, i vad mån de sociala motiv, vilka hava föranlett lagstiftningen angående förbud mot bolags jordförvärv, fortfarande äro av den betydelse, att de utesluta varje tanke på uppmjukning av nämnda lagstiftning. De sakkunniga tillåta sig dock erinra därom, att erfarenheterna under senare år torde givit vid handen, att man vid det för större drift organiserade skogsbruket i allmänhet kan förvänta den högsta intensiteten i rörelsen och det mest sorgfälliga tillvaratagandet av produktionens alla möjligheter, som förmå ur näringen framskapa de arbets- och förtjänstmöjligheter, för vilka denna optimalt bör kunna utgöra underlag. Man är därför böjd att tro, att en uppmjukning av gällande koncessionslagstiftning på det sätt, att skogsbrukets behov av mer gynnsamt formade hushållsenheter åtminstone i någon mån kan tillgodoses, bör kunna vara till samhälleligt gagn.

Av de myndigheter, som avgivit yttranden över de skogssakkunnigas betänkande i den del, varom nu är fråga, hava *domänstyrelsen* samt länsstyrelserna i *Uppsala, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs* och *Norrbottens* län tillstyrkt de sakkunnigas förslag om uppmjukning av gällande bestämmelser för bolags jordförvärv. *Sveriges skogsägareförbund,* som beretts tillfälle att avgiva yttrande över betänkandet, har uttalat sig i enahanda riktning. *Lantmäteristyrelsen* har förklarat, att enligt dess uppfattning de sakkunnigas önskemål syntes vara i allt väsentligt tillgodosedda genom bestämmelserna i 2 och 3 punkterna av 4 § i 1925 års lag. Om emellertid så icke vore fallet, ville styrelsen förorda en utvidgning av möjligheterna till förvärv för de ändamål, de sakkunniga omnämna. Därest en revision av lagen komme till stånd, ville styrelsen jämväl hemställa om ändring av bestämmelserna i 5 § under b) i lagen. Länsstyrelsen i *Jämtlands* län har ansett, att bolagens arronderingssträvanden, i den mån de vore befogade, kunna främjas med tillämpning av nu gällande lagbestämmelser. Länsstyrelsen i *Kopparbergs* län har uttalat sitt tvivel rörande möjligheten att vinna det syfte, som de sakkunniga eftersträva, utan att spoliera den sociala grund, varpå gällande lagstiftning vilar. Yrkanden om utredning i ärendet hava framställts från *kommerskollegium,* länsstyrelserna i *Örebro, Gävleborgs* och *Västernorrlands* län samt *sociala jordutredningen.*

I sitt yttrande har *sociala jordutredningen* anfört bland annat följande:

Av de upplysningar sociala jordutredningen kunnat inhämta under den korta tid, som stått sociala jordutredningen till buds för yttrandets avgivande, vill det synas som om lagens utformning föranlett att även i sådana fall, då för övrigt skäl talat för koncessions medgivande, ansökningar avslagits, enär det vid undersökning visat sig, att stödskog till den areal, som omförmäles i 5 § förbudslagen, icke skulle finnas efter försäljningen. Att vederbörande myndigheter intygat, att det hemman, från vilket försäljning var avsedd att äga rum, efter försäljningen skulle innehava för jordbrukets drivande tillräcklig skog, har icke haft något inflytande på koncessionsärendets avgörande. Den omstän-

digheten, att i 5 § i fråga om vissa landsdelar stödskogsarealen bestämts i förhållande till åsatt mantal, har medfört, att i de fall, då mantalssättningen ej längre motsvarar de förhållanden, som numera faktiskt råda i fråga om storleken av den brukningsdel, vars skogsbehov lagen avser att skydda, bestämmelsen kommit att verka på ett sätt, som ej varit åsyftat. Det förhållandet att koncessionssökanden genom socialt önskvärda försäljningar till rimliga priser avhänt sig jord till samma eller större areal än den mark, som han önskar köpa, har av dessa skäl ej kunnat inverka på koncessionsärendet. Att märka är, att de i förbudslagen intagna bestämmelserna om stödskog sakna motsvarighet i 1926 års jorddelningslag. De äro alltså icke bindande vid avstyckning enligt sistnämnda lag, även om de givetvis äro av viss betydelse vid avgörandet huruvida eller i vad mån skogsmark kan utan fara för jordbrukets bestånd avstyckas från ett hemman.

Sociala jordutredningen kan för sin del icke förorda, att förbudslagens grunder rubbas eller att sådan ändring vidtages i dess bestämmelser, att lagens syfte äventyras. Av vad som ovan anförts synes emellertid framgå, att skäl kunna anföras för att igångsätta en utredning huruvida och på vad sätt vissa jämkningar i den tekniska utformningen av förbudslagens dispensbestämmelser skulle kunna vidtagas i syfte att utan att lagens sociala och jordpolitiska verkningar försvagas möjliggöra att vid lagens tillämpning mera hänsyn tages till de omständigheter, som föreligga i det särskilda fallet.

Enligt den i justitieombudsmannens ämbetsberättelse till årets riksdag intagna förteckningen över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1932, är det av 1925 års riksdags skrivelse nr 317 föranledda ärendet angående utredning i fråga om stödskogsbestämmelserna för Värmlands och Kopparbergs län fortfarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Enligt vad utskottet inhämtat har Kungl. Maj:t ännu icke avgjort nämnda ärende.

Utskottet. I anledning av förevarande motion har utskottet verkställt vissa undersökningar för att erhålla kännedom om frågan, huruvida tillämpningen av dispensbestämmelserna i 1925 års förbudslag varit sådan, att de syftemål vunnits, vilka varit avsedda vid bestämmelsernas införande i lagen, eller huruvida på grund av den utformning, som givits åt sagda bestämmelser, desamma medfört några icke avsedda verkningar.

I fråga om de i lagens 4 § i fem punkter upptagna s. k. lindrigare koncessionsgrunderna synas invändningar för närvarande icke framställas beträffande de av dessa grunder, som upptagits i punkterna 1, 4 och 5. Däremot göres anmärkning mot verkningarna dels av de bestämmelser, som stadgats i punkt 2 rörande frågan, i vilken omfattning s. k. överloppsskog utöver stödskogen får förvärvas under lindrigare koncessionsvillkor, dels ock av den föreskrift, som meddelats i punkt 3 angående den lindrigare koncessionsgrund, som tillskapats för att tillgodose behovet av fastighetsförvärv i arronderingssyfte. I sammanhang härmed framhålles jämväl, att verkningarna i skilda hänseenden varit ogynnsamma av de be-

stämmelser, som givits i den uti punkt 2 åberopade 5 § om vad som i vissa delar av landet skall hänföras till stödskog.

Såsom förut under ärendets handläggning framhållits synes det enligt utskottets mening kunna göras gällande, att utformningen av nuvarande lagstadganden i punkterna 2 och 3 av 4 § samt i 5 § äro tekniskt sett otillfredsställande. Bland annat må omnämnas, att ansökningar om koncession i vissa fall avslagits på den grund att efter försäljningen icke skulle finnas stödskog till de arealer, som i 5 § angivas, ehuru vederbörande myndigheter intygat, att efter försäljningen skulle återstå skog till hemmanet, fullt tillräcklig för jordbrukets behöriga drivande. Utskottet vill vidare erinra bl. a. därom, att i fråga om vissa landsdelar stödskogens areal är bestämd i förhållande till åsatt mantal. I de fall, då mantalssättningen ej längre motsvarar de faktiska förhållandena beträffande den brukningsdel, vars skogsbehov lagen avser att skydda, har ifrågavarande bestämmelse i 5 § kommit att verka på ett sätt, som icke varit åsyftat. Vidare giva de i lagen upptagna stela bestämmelserna angående stödskogsarealerna icke uttryck för det verkliga behovet av stödskog till olika jordbruksfastigheter. Hänsyn tages nämligen i båda dessa fall till kamerala enheter och icke till faktiska brukningsdelar. Till följd av ovan angivna bestämmelser förefinnes icke möjlighet att fästa avseende vid omständigheter i det särskilda fallet, vilka mången gång ur rent social synpunkt kunna anses vara värda beaktande. Med hänsyn till vad nu anförts anser utskottet, att en förutsättningslös utredning bör verkställas, huruvida den tekniska utformning, som givits åt koncessionsbestämmelserna i punkterna 2 och 3 av 4 § samt åt stödskogsbestämmelserna i 5 §, bör göras till föremål för ändring. Utskottet vill emellertid betona, att det enligt utskottets mening härvid icke får ifrågasättas att rubba de grunder, på vilka gällande förbudslag vilar. De skäl av social och jordpolitisk natur, som vid ifrågavarande lagstiftnings tillkomst åberopades till förmån för densamma, göra sig fortfarande gällande med oförminskad styrka. Utskottet har ingalunda ensidigt åsyftat en utvidgning för den enskilde av hans rätt att överlåta fastighet. Tvärtom räknar utskottet även med den möjligheten, att ifrågasatt jämkning i lagens dispensbestämmelser skall medföra inskränkning i den rätt till fastighetsförvärv, som gällande lagstiftning medgiver.

Den utredning rörande 1925 års lags dispensbestämmelser, som utskottet sålunda föreslår, omfattar, såvitt 5 § i lagen angår, samtliga i nämnda lagstadgande givna bestämmelser. I fråga om vissa av dessa, nämligen de, som hänföra sig till Värmlands och Kopparbergs län, har riksdagen, såsom förut nämnts, redan år 1925 hemställt om utredning och förslag till den lagändring, som av utredningen möjligen kunde påkallas. På sätt av den ovan lämnade historiken framgår infordrade Kungl. Maj:t i anled-

ning av nämnda riksdagens hemställan samma år yttranden i frågan. Sedan lagen nu varit i tillämpning avsevärd tid och erfarenhet om dess verkningar vunnits, framträda helt säkert nya synpunkter med avseende å de frågor, som voro föremål för den år 1925 verkställda utredningen. Ehuruväl utredningen givetvis utgör ett värdefullt bidrag till dessa frågors belysande, förutsätter utskottet, att de spörsmål, som behandlas i 5 §, i hela deras vidd göras till föremål för den utredning, som utskottet nu förordat.

Till främjande av det syfte, som framföres i motionen, vill utskottet fästa uppmärksamheten å önskvärdheten av att bereda ökade möjligheter till sådan arrondering av såväl bolag, förening och stiftelse som enskilda tillhöriga skogsområden, vilken kan ske genom utbyte av fastighetsdelar mot varandra. De regler, som enligt nuvarande inteckningslagstiftning gälla rörande befrielse från ansvar för s. k. gemensamma inteckningar, lägga i många fall hinder i vägen för markbyten av angivet slag. De bestämmelser med syfte att öka möjligheterna till befrielse från gemensamt inteckningsansvar, som under de senaste åren införts i lagstiftningen, hava rört endast avstyckade eller avsöndrade områden. Därjämte hava för bestämmelsernas tillämplighet stadgats vissa förutsättningar, vilka i fall, varom nu är fråga, i allmänhet icke äro för handen. Utskottet föreslår därför en utredning rörande frågan om ändringar i gällande inteckningslagstiftning eller tillskapande av ny sådan i syfte att underlätta sådana byten, som utskottet ovan berört.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och på vad sätt vissa jämkningar i den tekniska utformningen av de dispensbestämmelser, som stadgats i 4 § andra och tredje punkterna samt i den därmed sammanhängande 5 § av lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, kunna vidtagas i syfte att, utan att lagens sociala och jordpolitiska verkningar försvagas, möjliggöra att vid lagens tillämpning mera hänsyn tages till de omständigheter, som föreligga i det särskilda fallet; samt

B) att riksdagen, i anledning av motionen, ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att i syfte att underlätta arrondering av såväl bolags, förenings och stiftelses som enskilda personers jordinnehav Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande lämpligheten av ändringar i gällande inteckningslagstift-

ning, avseende att, utan minskning av inteckningshavares säkerhet, bereda ökade tillfällen till utbyte av jord.

Stockholm den 9 juni 1933.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, von Geijer, Lindhagen*, Tamm** och *Norman*, fröken *Hesselgren** samt herr *K. W. Bodin;*

från andra kammaren: herrar *Hage, Johanson* i Hallagården, *Pettersson* i Hällbacken*, *Petersson* i Lerbäcksbyn, *Molander*, Aronson, Sandberg** och *Hermansson.*

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herr *Lindhagen,* som anfört och yrkat följande:

»För att förstå den situation i jordreformen, som karakteriseras av förevarande motion och utskottets utlåtande, kräves en återblick på den så kallade utvecklingens sällsamma växlingar.

Vem bör äga de stora skogarna?

Enligt sakens natur och historiens erfarenheter böra de tillhöra människorna i gemen. Det gamla svenska envåldet menade, att de borde ägas av kronan som representant för svenska folket. Följden blev dock, att ämbetsmännens godtycke och likgiltighet regerade även skogarna.

Då kom den liberala revolutionen. Den ville slå vakt om individens frihet och införde för ändamålet näringsfrihet samt sålunda rätt för alla att köpa och sälja. Därmed insmög sig den ännu fortlevande föreställningen, att de stora skogarna givetvis tillhöra dem, som kunde köpa skogarna och även gjort det. Det allmänna borde sålunda bjuda ut sin jord i marknaden eller skänka bort den. Kronan valde den senare utvägen. För 'landets uppodling och bebyggande' överlät den sin faktiska

förfogenhetsrätt över skogarna i de norra delarna av riket till bönder och nybyggare. Detta skedde genom avvittringarna. Först under dessas senaste skeden avsattes dock en del av kronoskogen till kronoparker och sockenallmänningar.

Med bortskänkandet följde emellertid rätt för enskilde att köpa skogarna från gåvotagarna. På denna juridiska omväg hamnade en omfattande del av gåvan i skogsindustriens ägo. Med dessa köp följde emellertid även skogarnas jordbruk. Dessa ruinerades därigenom jordbrukstekniskt och deras innehavare förlorade sin självständighet. Den fria odalmannen, som ansetts för landets must och kärna, fanns icke mer på dessa ställen, och, i den mån skogsköpen fortgingo, hotade odalmannen att alldeles försvinna i skogsbygderna.

Ett allmänt uppvaknande ägde rum. Man konstaterade, att detta dock icke var meningen med den liberala näringsfriheten. Även den patriarkaliska konservatismen, numera bortsopad av maskinkulturen, menade, att förskansningar måste uppkastas mot en sådan tidsströmning. Denna sinnesstämning skapade norrlandslagarna. En expropriationslagstiftning i själva verket av stora mått. Den konfiskerade nämligen näringsfriheten på den viktigaste punkten, nämligen handeln med jorden, som jämte arbetet varit och fortfarande är källan till de stora vinningarna.

Denna renässans i värnandet kring folkets rätt till jorden födde även andra nya eller rättare sagt gamla tankar. Ty det gives ej något nytt under solen. All modernism har en gång varit gammal, om än under andra förklädnader.

Sålunda pånyttföddes den gamla kungstanken, att kronan borde äga de stora skogarna och man började beklaga det stora misstaget med avvittringarna. Skogsköp för kronans räkning blossade upp och har nu blivit en ostridig angelägenhet. Mot slutet av avvittringarna avsattes som sagt äntligen en del av kronans skogsmarker till kronoparker och sockenallmänningar. I trakten norr om odlingsgränsen inom Västerbottens län, den sista avvittringsplatsen, blev till och med i anledning av riksdagens bifall till 1901 års norrlandsmotion i den delen, förordnat om avsättande av all bönder och bolag tilldelad saluskog utöver husbehovet till kommunalskogar.

Professorn i nationalekonomi och statistik i Lund C. A. Agardh gjorde redan i medlet av 1800-talet propaganda för skogarnas återförvärvande av staten. Konung Karl XI skulle, sade han, helt enkelt gjort en reduktion och återtagit dem. Men detta gick ej an i de nya tiderna. Det återstod endast, att staten återköpte sina skogar.

Senare höjdes alltmer röster även inom statens skogsförvaltning för att ägare av större enskilda skogar borde åtminstone åläggas att på dem införa uthållighetsbruk såsom var föreskrivet för de allmänna skogarna. En regeringskommitté för främjande av den enskilda skogshushållningen (F. von Essen, *Hugo Tamm*, Bernhard Martin, A. Asker, C. M. Sjögren,

Chr. Rappe och Olof Jonsson i Hof) uttalade sig i sitt betänkande 1899 i sådant syfte. Sitt förslag om särskilt ingripande mot skogar av större omfattning stödde kommittén på sitt allmänna uttalande, 'att man ej kan vänta några tillfredsställande resultat av den privata skogshushållningen, varemot staten, enligt alla länders erfarenhet, vore den yppersta skogsägaren'. Vid början av 1900-talet uttalade sig andra kammaren flera gånger för en dylik partiell socialisering av de större enskilda skogarna. Likaså tre ledamöter i norrlandskommittén (Lindhagen, Bromée och Wiklund). Inom norrlandskommittén sysslades även på andra sätt med skogsfrågorna. Kommittén föreslog nya grunder för skogsbeskattningen, ändringar i flottningsförfattningarna, reformer i skiftesväsendet samt bildandet av skogsallmänningar och skogsmedelsfonder. Sedermera upptogs kravet på de större enskilda skogarna av jordkommissionen och i riksdagsmotioner ehuru förgäves.

Vid tiden för norrlandsfrågans aktualisering ansågs sålunda enligt en utbredd opinion, att industrien fått mer än nog av Norrlands skogar. Dess feodalvälde borde beskäras och under inga förhållanden ytterligare utvidgas. Man menade som sagt, att det rätta varit, att dessa kronans skogar i sin helhet avsatts till krono- och kommunalskogar, sedan jordbruket tillagts husbehovsvirke. Liksom talrika andra industrier köpte sin råvara från in- eller utlandet, så kunde även skogsindustrien väsentligen köpa sin råvara från statens, kommunernas och böndernas skogar. Därigenom skulle egendomen blivit jämnare fördelad. Det så kallade bolagsväldet över jorden hade förekommits. För folket hade bevarats möjligheterna till bosättning och självständighet.

Det var emellertid för sent, när äntligen norrlandslagarna ingrepo. Det gällde att bevara vad som kunde räddas. Norrlandskommittén ansåg sig dock av politiska opportunitetsskäl böra medgiva industrien att ytterligare förvärva någon del av de stora arealer saluskog, som vid avvittringen tilldelats bondehemman och ännu ägdes av fria bönder. Dock skulle icke blott husbehovsskog förbehållas jordbruken utan även stödskog, som inrymde tillräcklig saluskog för ett verkligt besutet norrlandsjordbruk. Två ledamöter (Bromée och Lindhagen) medgåvo sådant undantag endast under förutsättning, att staten eller kommunen berättigades att inlösa, det vill säga erhöll förköpsrätt till den jord, som sålunda gick till salu. För ett sådant förbehåll uttalade sig även andra kammaren flera gånger. Till och med 1925 års riksdag gjorde en framställning i det syftet.

Den övre världen.

Under dessa bemödanden nerifrån att bevara de stora skogarnas odlingsmark, husbehovsvirke och saluskog åt folket och det allmänna välståndet upptogo snart maskinerna och aktierna ånyo sitt segertåg inom den övre världen. De stora industriella företagen yrkade på nya landvinningar. Till sist fick den industriella feodalismen även sitt förhär-

ligande i skalden Ludvig Nordströms skönmålningar, vilka kort efteråt sammanstörtade.

Den högre administrationen hade tidigt industrialiserats i tänkesätten genom aktiernas utdelningar och andra mänskliga bevekelser. Denna klientel till det industriella jordmonopolet stod sig genom tiderna och gör det fortfarande. Enligt grundlagens bud höras ock 'vederbörande ämbetsverk' och deras avläggare hushållningssällskapen över förslag till social jordlagstiftning. Dessa rådgivare uttalade sig i stort emot norrlandslagarna och följande sociala jordlagar av någon betydelse. Deras meningar åberopas oavlåtligt av industrialismen och fylla entonigt till leda regeringspropositionernas och andra lagutskottets redogörelser för 'utredningarnas' resultat. Även från ledande fackföreningsfolk, intresserat i skogsindustri, förnimmas ibland förmenanden, att skogarna i allmänhet eller åtminstone bondskogarna borde helt tillhöra de stora skogsbolagen. Således icke ens stat eller kommun.

Administrationens tillämpning av de sociala jordlagarna, som tillkommit mot dess avstyrkande, och den påbjudna fördelningen av skogens möjligheter färgades därför tidigt och gör det allt fortfarande av förklarlig benägenhet till en viss vakthållning kring det industriella jordmonopolet. Vad för norrlandskommittén uppställde sig som underkant i tilldelning av odlingsmark och husbehovsvirke vid jordbruks utbrytning från bolagsdomäner har numera administrativt omvandlats i en tilldelning i högsta överkant. Utredningar i skogsfrågorna anförtros så gott som uteslutande åt 'skogssakkunniga', representerande helt eller företrädesvis de storindustriella tänkesätten. Det är fara värt, att mindervärdiga jordbruk i myckenhet skapas särskilt i Norrland genom administrativa verkställningsåtgärder, samtidigt som norrlandskommitténs paroll om fulländning av ofullständiga jordbruk från och med 1928 officiellt godtagits såsom regeringsprincip.[1]

Till allt detta kommer den lamslående krisen i det parlamentariska systemet. Penningar och det lösa kapitalet uppsluka vår omtanke. Jorden, på vilken dock vi alla måste stå, är borta ur tankarna. Det nu levande efterkrigssläktet, som sitter vid rodret, var icke med, då striderna vid sekelskiftet stodo skummande mellan de industriella jordprivilegierna till skogar, vattenfall och gruvor samt folkets rätt till jorden.

De självvägande bönderna.

Upproret mot den industriella feodalismen kom främst från de självvägande bönderna i Norrland. De kände sig hotade som samhällsklass, och vantrevnaden med bolagshemman mitt ibland dem lärde dem åtskilligt. Även den övriga befolkningen sällade sig till böndernas opinion i

[1] Se lagutskottets utlåtande nr 18 för 1933 (sid. 18—29).

förnimmelse av minskade utkomstmöjligheter och hotande slaveri under ett sådant jordsystem.

Norrlandskommitténs uppgift blev därför enligt instruktionen att överväga frågan 'huruledes den självägande befolkningens ställning i Norrland och Dalarna må kunna vidmakthållas och stärkas och jordbrukets utveckling i nämnda landsdelar befrämjas'. Norrlandslagarna stöddes enstämmigt av de självägande bönderna. Främst förbudslagen. Men även frigörelsen av de bondgårdar, som redan hemfallit under industrien, ansåg bondeklassen vara dess sak. Arrendejordbrukens slaveri undergrävde ock i sin mån de återstående självägande böndernas livsföring.

Även då år 1925 framlades ny förbudslag med dess definitiva utsträckning till hela riket, reagerade de norrländska böndernas representanter i riksdagen emot de farligaste, av storindustrien påkallade 'uppmjukningarna' av lagen för tillgodoseende av dess konsolidering. Med deras hjälp blev regeringens proposition på dessa punkter ogillad av riksdagen. De föreslagna fem 'lindrigare koncessionsvillkoren' gingo dock igenom, och nu gäller det att göra dessa ännu lindrigare.

Med de forna lantmannapartiernas avträde från ledareställningen efter uträttade politiska värv blevo bönderna hemlösa i partivärlden och sökte sin anknytning till andra bestående partier. Godsägare och storbönder slöto sig då företrädesvis till den framstormande industri- och stadskulturkonservatismen. Emellertid blev detta beroende ej idealiskt. Jordbruksfolkets självkänsla vaknade även hos de medelstora och mindre bönderna, som saknade egen orientering.

Så framträdde en vacker dag två nya partier, riksförbundet, som omfattade godsägare, storbönder och en del medelstora bönder, samt bondeförbundet, som samlade företrädesvis de mindre bönderna och andra småbrukare, i den mån de ej voro anslutna till liberalerna eller övergått till socialisterna. För att konsolidera denna lantmännens emancipation togo riksförbundarna initiativ till en sammanslagning med bondeförbundarna. Detta skedde på det sätt, att riksförbundarna lånade bondeförbundarnas namn och skänkte i gengäld de senare sin själ. Därmed blev det sammanslagna bondeförbundet visserligen ett parti för sig själv, som lockade kanske icke minst med sitt namn. Men fortfarande stod det väsentligen under riksförbundsfolkets ledning och dettas allians, dock ej utan undantag, med den industriella och stadskulturella högern.

Sammanlevnaden tog sig i den sociala jordpolitiken det naturliga uttrycket, att det sammanslagna bondeförbundet gärna medverkade till kontroll på bolagens jordmonopol, men ville skydda storgodsens feodalism från ingripande. Sålunda ställde sig partiet ej ogynnsamt mot lagförslagen om tvångsförlängning av de sociala arrendenas avtalade arrendetid, såvitt gällde bolagsarrenden. Däremot var partiet icke med om att utsträcka ingripandet till godsens mindre arrendegårdar. Enahanda skillnad genomdrevs i de sociala arrendebestämmelserna för södra

delarna av riket. Belysande var ock att riksförbundarna Wohlin och Olsson i Kullenbergstorp inom jordkommissionen ej ställde sig avvisande mot tanken på tvångsavlösning av bolagens arrendejordbruk. Däremot togo de avstånd från dylikt ingripande såvitt rörde godsens arrendegårdar.

Så kom jordbrukskrisen, vilken såsom mer än en gång förut även nu sprängt politiska band. Samhörigheten med industrihögern lossnade. Det förljudes, att en begynnande radikal strömning från de djupa leden för en självständig politik även bidragit till denna eventuella nyorientering.

Den undre världen.

Var och en är herre över sin stackare, säger ett ordspråk. På en punkt står den forna alliansen mellan den industriella högern och bondeförbundet ännu så länge fast och särskilt efter de skickelsedigra dagarna den 5 juni 1924 och den 6 juni 1925.[1] Nämligen när det gäller att hålla tillbaka anspråken från de mer eller mindre jordlösa på rätt till jorden även för dem. En liten upplevelse belyser, vad det är frågan om.

Såsom medlem i norrlandskommittén vandrade jag en dag över en vattendelare mellan två floddalar i Västerbottens lappmark. Mitt i en kronopark vid den trolska Juktån anträffades åtskilliga kolonister, vilka utan lov slagit sig ned på kronoparken samt odlat och bebyggt var sitt torpställe. Detta sammanträffande, som var för mig oväntat, började ganska dramatiskt. När man till sist upptäckte vem jag var och att jag ej kom med lagens straffande hand, så vände sig bladet. Det upplystes, att nybyggarna tidigare enligt muntligt löfte av bönderna i en stor lappmarksby fått tillåtelse att skaffa sig någon hemvist och utkomst genom nyodlingar å deras ägor. Sedan begärdes laga skifte på byn, och då läto bönderna kolonisternas odlade jord utan ersättning ingå i skiftet såsom en bondernas tillhörighet. De sålunda bortjagade människorna hade då i tysthet utvandrat till kronoparken vid Juktån.

Min färd var just ställd till den stora bondbyn, där jag skulle hålla ett möte med bönderna. De kommo så gott som mangrant till möteslokalen. En bolagsdisponent tittade in genom dörren, men han blev uttittad av bönderna. Vi gingo igenom mitt program, mina frågor besvarades, upplysningar lämnades och diskussionen var fri. Alla bönderna stodo som en man emot det fruktade bolagsväldet. Fullständiga anteckningar fördes efter min diktamen som vanligt vid mötet av min medföljande sekreterare, anställd hos norrlandskommittén.

Sedan bönderna avlägsnat sig stannade kvar några tysta människor hopkrupna i vråarna. De sågo oroligt ut genom fönstren, men sedan de övertygat sig, att bönderna ej voro inom synhåll, ryckte de fram. Det var utsända personer ifrån nybyggarna vid Juktån, vilka ville också officiellt

[1] Se andra lagutskottets utlåtande nr 32 för 1933 sid. 24.

komma till tals med norrlandskommitténs representant. De beklagade sig nu i sin ordning över bönderna, skildrade sina olycksöden, begärde rättvisa och laglig rätt åtminstone för sina nya odlingar.

Det blev en tämligen lätt sak för mig att vid hemkomsten hos domänstyrelsens dåvarande jordpolitiskt upplyste chef greve Fredrik Wachtmeister tillförsäkra dem — icke förlåtelse, icke en allmosa — utan upprättelse och laga rätt till deras tillbörliga andel av den svenska jorden.

Det var för detta slags folk det vädjades även till svenska riksdagen den 9 juni 1933. Det gällde allas stackare bland jordfolket.

Det syftade till en måttlig revisionistisk expropriationspolitik för brytande av bolagsdomänernas och även storgodsens jordmonopol mot ersättning och allenast för bildandet av nya mindre självförsörjande jordbruk, bildandet av arbetarejordbruk, frigörelse av mindre arrendejordbruk, stärkande av ofullständiga jordbruk och i första hand dem, som med stöd av 1896 års ägostyckningslag utan tillbehör av odlingsmark, skog och bete avstyckats från bolagsdomäner, och slutligen anskaffande av tomtmark. All sådan hänsyn till allas stackare bland jordfolket avslogs för denna gång av majoriteter i kamrarna. Frågan föll, men den föll förmodligen framåt.

Över den mer eller mindre jordlöse, över den ringe mannen sväva fortfarande hotande och kärlekslöst äganderättens helgd, fastighetskreditens spöke, juridikens bekymmer, skogsindustriens företrädesrätt framför människorna, partiernas rivalitet och fiskafänge, budgetens protester, hela härskaran av förhinder.

Aldrig rätt till 'arrondering' genom lag för det jordlösa jordfolket.

Norrlandskommitténs i dessa frågor övervägande uppdrag innefattade, utom skydd för den självvägande jordbrukarbefolkningen, även ytterligare åtgärder för stärkande av jordbruket i Norrland och Dalarna. Därmed leddes kommittén in på det mer eller mindre jordlösa jordfolkets problem och rätt till dess andel i jorden. Kommittén diskuterade expropriationslagar såsom yttersta stöd för en sådan jordreform. Med undantag dock för anskaffande av tomtmark, vilket ej föll inom uppdraget. En ledamot (Lindhagen) påminde i sitt särskilda yttrande om denna angelägenhet, och kommittén ansåg sig i sina frågor till orterna böra inhämta upplysningar även i denna punkt.

Denna kristendomsfråga, om jag så får uttrycka mig, offrades för de förmenta partiintressena, som representerades av majoriteten. Även bondeförbundet stod som sagt på samma sida som de industriella högerpartierna och de till dem i jordfrågan övergångna liberala partierna. En förklarlig orsak måste vara, att de stora godsen äro även inlemmade i förbundet.

Bönderna äro förmodligen tillika rädda för att dylika anspråk kunna gå

ut över deras egna ägor, i den mån de äro av något betydligare omfång. Mången faller kanske också i tankar över prisbildningen på sina egna jordbruksprodukter och finner det olägligt, att ytterligare livsmedel produceras i landet genom utökning av den odlade jorden, även om det må vara blott till husbehov.

Expropriationsbestämmelserna hade i regeringens proposition ock inflikats i den allmänna expropriationslagen. Denna gör nämligen ingen skillnad i sin framfart på större eller mindre jordegendomar. Säkerligen kan dock i de förevarande fallen hänsyn till denna åtskillnad förväntas. Men man kan ju icke vara fullt förvissad på sinnelaget och det goda omdömet hos den eller de ämbetsmän, som av en slump få avgörandet i sin hand.

Dylika betänkligheter förfalla, om jordkommissionens uppläggning av en lagstiftning, som skänker folket en rätt, tages till förebild. Där är med omtanke tillvarataget och avgränsat det allmännas inställning samt jordägarens och jordsökandens ömsesidiga rättigheter och förpliktelser. Där har förklarats, att bondejordens odlingslägenheter böra bevaras icke minst för hemmansklyvningar mellan barnen. Endast för undantagsfall, också noga angivna, kan viss del av sådan odlingsjord indragas under lagen. Den kommer vidare uttryckligen att gälla endast bolags och enskilda spekulanters domäner samt de större godsen, särskilt fideikommissen i södra delarna av riket. All behörig hänsyn är även tagen till jordägaren, och han vet precis vad det kan bliva fråga om. Organisationen är uppbyggd efter ett system, som lägger det första planerandet i handen på kommunalvalda jordkommittéer i orterna och officiella jordkommissioner i länen samt lägga avgörandet i expropriationsfrågor efter ensittarlagens föredöme i handen på en avlösningsnämnd. Det allmännas målsmanskap för den svagare och grunderna för dennes ekonomiska stödjande liksom för gallringen av jordsökande finna också vägledningar i lagen och den särskilda lagen om en statsorganisation för sociala jordfrågor. Detta betänkande ligger ännu orört på statsmaktens bord, men det ligger tungt. Inga partivindar kunna blåsa bort det, och en dag kommer även det mer eller mindre jordlösa jordfolkets tid.

Då förstummas det ansvarslösa talet utan specifikationer om den myckna jord, som finns till salu. Det gäller mest färdiga jordbruk, som erbjudas att byta innehavare. Detta har föga att göra med rikets kolonisation på förefintlig odlingsmark, som inventerats för ändamålet många gånger. Denna odlingsmark är sällan utbjuden till salu, och den kommer aldrig att vara till salu överallt för att möta på rätt plats, i rätt tid, till rätt omfång, till rätt beskaffenhet, till rimligt pris, de ovannämnda fem kolonisationsuppgifterna för alla de otaliga individuella behov, som kunna göra sig gällande och även göra det, så snart möjligheter erbjuda sig. Detta tal har tillrättalagts i mitt särskilda yttrande till andra lagutskottets utlåtande nr 32 år 1933 (sid. 31—34).

Alltid rätt till 'arrondering' genom lag för det industriella jordmonopolet.

I det föregående liksom i utskottets betänkande om expropriation har av mig fästats uppmärksamhet på jordmonopolens särställning i äganderättsfrågan. Det har också frågats, vem de stora skogarna rätteligen böra tillhöra, och svaret från historiens erfarenheter har blivit, att de, liksom övriga speciella naturrikedomar såsom vattenfall och malmer, böra tillhöra alla näringar och genom dem alla medborgare.

Dylika sanningar ha sjunkit bort i glömska under nuvarande förhållanden. Uppfattningen går i stället i den riktningen, att jordmonopolen äro en oförgriplig institution och böra snarare tillåtas genom lag att något föröka sig i stället för att beskäras genom lag till förmån för undertryckta intressen, vilket anses icke kunna ifrågakomma.

Den föreliggande motionen och utskottets tillstyrkande betänkande ha karaktären, att någon oförrätt är begången emot det industriella jordmonopolet genom att det ej får arrondera sig något. Visserligen icke ögonskenligt brutalt men genom 'uppmjukningar' i lagtexten, såsom motionärerna uttrycka sig på flera ställen, eller genom jämkningar inom den tekniska utformningen enligt utskottets terminologi.

Uppmjukningar av en lag, i synnerhet av förevarande beskaffenhet, betyder väl att göra den i större eller mindre mån ryggradslös. Jämkningar i den tekniska utformningen äro utan betydelse, om de ej medföra ändring i realiteterna. Uttrycket är således till synes tillkommet såsom en urskuldande formuleringsskicklighet.

Såsom ett uttryck för uppmjukningens idé förordas vidare av motionärerna och utskottet och även från annat håll, att en prövning synes böra äga rum mera från fall till fall än efter konkreta hållpunkter. Utskottet återgiver dock självt (sid. 6) ett uttalande av lagrådet år 1920, att en prövning i slika ämnen 'från fall till fall och med hänsyn tagen till ortens förhållanden i fråga huru mycken skog, som skall anses nödig för ett självständigt jordbruks bedrivande, måste föranleda mycken osäkerhet ävensom att uppgiften för Kungl. Maj:t att träffa tillfredsställande och något så när följdriktiga avgöranden måste bliva synnerligen svår'. Det är så sant som det blivit sagt. Helst denna prövning sker okontrollerbart och oftast av industrialiserade ämbetsmän eller förtroendemän och således är lindrigt sagt opålitlig.

Motionärerna förorda emellertid som sagt också allenast vissa uppmjukningar i arronderingssyfte i 1925 års förbudslag. Dessa uppmjukningar skola dock modifiera vissa bestämmelser, 'synnerligen hindersamma' för skogsbrukets rationalisering. När åter den 9 juni 1933 debatterades i första kammaren arronderingar genom lag av jord för det jordlösa folket kallade motionären Tamm detta också för uppmjukningar samt åberopade att herr Örne inom första kammaren erinrat, att uppmjukningar av en lag voro farliga, därför att man då ej visste var det skulle stanna. Genom så-

dana motsägelser från det industriella jordmonopolets talesman är uppenbart, att landet står här inför ett allt för ivrigt privatintresse, som röjer sig. Medmotionären Elof Andersson förklarade sig däremot ej kunna taga på sitt ansvar att motsätta sig expropriationsrätt, varför han fick mottaga bekymrade förebråelser av Tamm.

Den ursprungliga förbudslagen stadgade, att från dess tvingande bestämmelser skulle endast undantagsvis få beviljas dispens, när särskilda omständigheter därtill föranledde. I 1925 års lag infördes vid sidan härav under fem punkter vissa s. k. lindrigare koncessionsbestämmelser. Enligt motiven skulle för dessa fall dispensansökan i regel bifallas och blott undantagsvis, när särskilda omständigheter därtill föranledde, avslås.

Dessa senare 'uppmjukningar' av den äldre lagen avsågo att genomföra en med hänsyn till skogsvårdens främjande 'särdeles önskvärd arrondering'. Andra lagutskottet anmärkte, att det kunde förutsättas, att under närmaste tiden komme att under åberopande av de nya bestämmelserna ingivas en del ansökningar om koncession å förvärv av fastigheter, som vederbörande bolag innehaft genom bulvaner. Detta kunde befaras, därest, såsom ock skedde, vid samma riksdag antogs en lag om bulvanförhållanden.

Denna förmodan besannades. En mängd ansökningar inkommo från bolag i nämnda syfte. Det betydde, att riksdagen med antagande av bulvanlagen samtidigt medgav i förbudslagen att bulvanlagen för viktiga fall kunde lämnas utan avseende. Samtliga myndigheter tolkade situationen på detta sätt och tillstyrkte ansökningarna. Uppmjukningarna i förbudslagen hotade således att bli alltför verkningsfulla. Då satt emellertid som jordbruksminister liberalen Hellström, en jordpolitiker av den gamla stammen. Han värnade om jordlagarnas andemening och avslog de flesta ansökningarna. Nu har det emellertid enligt motionärerna visat sig, att 1925 års medgivanden i alla fall icke voro tillräckliga för att främja rimliga arronderingar för industrien i skogsvårdssyfte. Utskottet har anslutit sig till uppfattningen och begärt en 'förutsättningslös' utredning. Men en förutsättning blir väl i alla fall, att utredningen överlämnas igen åt skogssakkunniga eller liknande beredningar, som överväldigande representera skogsindustriens inställningar.

Trots försäkringar, som ej böra tagas alltför allvarligt, föreligger således här ett bestämt uppsåt att bereda bolagen nya jordförvärv av oviss omfattning.

För det första föreligger ett bestämt av utskottet särskilt understruket uppsåt att tilläventyrs omstörta samtliga i förbudslagens 5 § meddelade bestämmelser om stödskogen. Detta är som om bolagen hade en heligare rätt till denna stödskog än folket, landet och framtiden. Jag måste på det bestämdaste avstyrka ett sådant undergrävande av den sociala omtanken, som låg till grund för norrlandslagarna. Utskottet ömmar till och med för de alltid illa sedda enskilda spekulanterna, att även de skola få vara

med och nu under varjehanda förmenanden få nafsa åt sig åtskillig stödskog. Det förbehålles icke ens, att i sådan händelse staten och kommunen skall äga förköpsrätt. En erinran från utskottet, som också kan leda till, att denna arrondering slår i spann, är att stödskogens areal är bestämd i förhållande till åsatt mantal, som numera är en försvunnen kameral enhet. Mantalet är emellertid taget till utgångspunkt vid avvittringarnas tilldelningar av skog, och då stödskogen bygger även på avvittringarnas utslag, är det riktigare och tryggare att hålla sig till denna grund än till uppmjukning. Utskottet klandrar ock de stela bestämmelserna angående stödskogsarealerna. De äro dock en ryggrad och tryggare än en ryggradslös teknik med överlämnande till en av den industriella tidsandan överskuggad tjänstemans okontrollerade avgörande från fall till fall. Sociala jordutredningen antyder däremot såsom en otillbörlighet, att, ehuru vederbörande myndighet intygat, att det hemman, från vilket försäljning var avsedd att äga rum, efter försäljningen skulle innehava för jordbrukets drivande tillräcklig skog, så hade detta icke haft något inflytande på koncessionsärendets avgörande.

Man ser således, huru under utskottets betänkande företrädesvis står ett ganska dukat bord för det industriella jordmonopolets direkta arronderingar och för dess indirekta vinningar genom styrelsesättets lösen att hålla jordbrukets tilldelningar så knappa som möjligt enligt godtyckliga beslut av okontrollerade, tidsbetonade myndigheter. Liknande farhågor kunna göras gällande beträffande de ifrågasatta tekniska uppmjukningarna av andra och tredje punkterna i förbudslagens 4 §.

Särdeles anmärkningsvärt är, att utskottet icke fäller ett ord till förmån för motsvarande arronderingar från de självägande böndernas sida med hänvisning tillika till det stöd, som måste för ändamålet särskilt beredas dem. Inom jordkommissionen påyrkades en sådan jämlikhet i arronderingspolitiken. Ännu mer utmanande är, enligt mitt föreställningssätt, utskottets och riksdagens avvisande av all arrondering genom lag till förmån för det mer eller mindre jordlösa jordfolket. Då således ur min synpunkt större missförhållanden äro att befara genom de ifrågavarande uppmjukningarna av förbudslagen än de fördelar, som kunna ernås med desamma, nödgas jag på utskottets nu förebragta motivering bestämt avråda från de nu ifrågasatta arronderingarna till förmån ensidigt för skogsindustriens jordmonopol.

Skogsskiften med olämplig form och läge.

En helt annan sak är det stora missförhållande, som mångenstädes i riket särskilt norrut äger rum på grund av *skogsskiftenas olämpliga form och läge.* Redan norrlandskommittén påkallade åtgärder mot den olämpliga skiftesläggningen mångenstädes men utan effekt hitintills. Jordbruket lider också därigenom att husbehovsskogar läggas på sådant av-

stånd från jordbruket. Jag har motionsvis riktat uppseende på det senare förhållandet men utan resultat hitintills.

Denna viktiga angelägenhet kan knappast hjälpas genom några ändringar i förbudslagen. Den här påkallade reformen hör huvudsakligen till skifteslagstiftningen, och i varje fall kräver den ett ordnande genom en särskild lag, om det skall bliva någon verkan.

Frigörelsen från inteckningar.

I detta sammanhang har berörts den från grunden olösta frågan om utbrutna jordområdens frigörelse från inteckningar. I motionerna vid årets riksdag I: 323 och II: 520 har påkallats bland annat i anslutning till jordkommissionens förslag övervägande av ett formellt förenklat expropriationsförfarande även för fall, då tvist ej uppstår, i syfte att, vid behov, avstått markområde varder omedelbart frigjort från de inteckningar, som besvära det. Andra lagutskottet ansåg sig i utlåtandet nr 32 vid denna riksdag icke kunna tillstyrka ett sådant övervägande. Jag vågar förutsätta, att även detta förslag prövas i samband med utskottets utlåtande under punkten B.

Yrkanden.

Till sist får hänvisas till detta ärendes sammanhang med *dels* herr Tamms m. fl. motion I: 52 år 1931 om att avstyckning av jordbrukslägenhet må efter omständigheterna få ske även utan samtidig tilldelning av skog från stamfastigheten, vilken motion avslogs av riksdagen (andra lagutskottets utlåtande nr 19), *dels* motionerna år 1933 II: 355 av Johansson i Edsbyn och I: 197 av C. Lindhagen om betryggande tilldelningar av stödskog, husbehovsskog och odlingsmark för utbrutet jordbruk, vilka motioner tillstyrktes av riksdagen (andra lagutskottets utlåtande nr 18 med mitt program för undersökningen), och *dels* regeringens proposition nr 236 år 1933 jämte motioner om expropriation (andra lagutskottets utlåtande nr 32 med min särskilda utläggning).

Vid denna riksdag har emellertid *jordreformen begränsats till de två programmen* (se andra lagutskottets utlåtanden nr 32 och nr 33): aldrig rätt till arrondering genom lag för det jordlösa jordfolket eller ens för de självägande bönderna samt alltid rätt till arrondering genom lag åtminstone i någon mån för det industriella jordmonopolet. Såsom en påminnelse att jordreformen har en vidare innebörd tillåter jag mig därför att såsom en bilaga till detta yttrande foga min vid början av jordkommissionens arbete ingiva promemoria angående jordfrågan och jordkommissionens uppdrag (se bilaga).

Emellertid hemställes, att riksdagen i anledning av motionen ville hos Kungl. Maj:t anhålla:

1) om förslag till lagstiftning, varigenom olämpliga skogsskiften genom byte mellan skogsägare av olika slag kunna likvärdigt och till allas fördel omläggas, så att de varda tjänligare till skogsvård och till stöd för jordbruket;

2) om bestämmelser i denna lagstiftning, särskilt vid byten mellan industri och mindre jordbruk, tillika om det målsmanskap och ekonomiska stöd från det allmännas sida, som för ändamålet bör lämnas jordbrukarna såsom den svagare parten;

3) att i denna lagstiftning eller i annan ordning omsider beredas effektiva möjligheter till inteckningars omflyttning eller dödande i de sålunda utbytta markområdena utan överkänsligt övervärderande på öret av inteckningshavares säkerhet, vilket ej sker vid expropriationer, exekutiva auktioner eller andra konjunkturers tillåtna fria spel med säkerheten.

Bilaga.

Vid början av jordkommissionens arbete ingav herr C. Lindhagen följande

»Promemoria angående jordfrågan och jordkommissionens uppdrag.

Utgångspunkter.

I. *Jorden med dess rikedomar är:*
   a) det materiella underlaget för allas ekonomiska existens,
   b) det yttersta materiella underlaget för allas personliga frihet,
   c) en andlig betingelse för människornas fullkomning till själslig och kroppslig hälsa, skönhet och harmoni.

II. *Principiellt betydelsefullt är därför:*
   a) att jorden blir tillgänglig för alla för fyllande av varje människas behov och ej lägges under död hand (jord åt alla),

b) att jorden följaktligen brukas endast för sina förnuftiga ändamål och fridlyses från de strider, för vilka den nu är den främsta tummelplatsen (ej jordocker),

c) att varje människa erhåller ett tryggt hem i gemenskap med naturen.

III. *Nödvändigt för dagspolitiken på dess väg mot målet måste därför vara att reglera* [1]

a) *förhållandet mellan jordbruk och industri* eller frågan

1. om den ena eller andra näringens dominerande skall få bero av slumpen och den enskilda företagsamheten allenast eller
2. om för industrien bör sättas någon gräns, så att den ej överflyglar folket, berövar det möjligheterna till ett naturenligt levnadssätt och skapar existenser, som ständigt hotas av konjunkturer (jämför norrlandskommitténs betänkande sid. 383—389 samt 1918 års riksdagsbeslut om en kapitalransoneringskommission);

b) *förhållandet mellan landsbygden och städerna* eller frågan

1. om städernas, särskilt storstädernas tillväxt skall få bero på slumpen och den enskilda företagsamheten eller
2. om för städernas, särskilt storstädernas, tillväxt bör sättas någon gräns, så att de ej överflygla folket, äventyra rasen genom sin onatur på många sätt samt hota en växande myckenhet människor med plötsliga utbrott av livsmedelsbrist, farsorter, trångboddhet, dyrtid och arbetslöshet (denna fråga sammanhänger delvis med spörsmålet a) 2. ovan);

c) *förhållandet mellan befolkningens tillväxt och landets resurser* eller frågan

1. huruvida och till vilken gräns landet kan tillbörligt sörja för en växande befolknings behov av föda, kläder, bostad, värme och ljus samt
2. särskilt huru tillgång till jordbruk med byggnadsvirke, bränsle och ljus skall kunna tillförsäkras de nya barnskaror, som utgå ur jordbrukarehemmen;

d) *förhållandet mellan de nationalekonomiska värdena och mänsklighetsvärdena* eller frågan

1. om den materiella nyttan, uttryckt i pengar efter marknadspris, är den viktigaste faktorn i den sociala frågan, såsom tidens statskonst merendels lär, eller
2. om personlighetens inre utveckling, uttryckt i andliga förmögenheter, som ej äro till salu, också äro värden att beakta vid de sociala spörsmålens begrundande.

Arbetsmetoder.

Viktigt, principiellt och praktiskt, är därför att en ledande tanke och ordnande hand lägges på jordfrågans många detaljer med vägledning av förenämnda utgångspunkter och att sålunda bl. a.:

a) *de historiska pendelrörelserna mellan individuell tygellöshet och samhällsbyråkratiskt förtryck* övergivas och i stället träder ett bemödande, att jordens samhällsvärden må tillfalla samhället, d. v. s. alla och arbetets lön den, som å jorden nedlägger möda och omtanke — eller med andra ord — samhället får sitt och individen sitt;

[1] Rörande dessa under III omnämnda angelägenheter har år 1920 i anledning av motion nr 184 i första kammaren avlåtits en riksdagsskrivelse; jämför motion nr 4 för 1920 i Stockholms stadsfullmäktige.

b) en *samverkan i nödig omfattning kommer till stånd mellan de olika beredningar,*[1] som nu var för sig syssla med lösryckta bitar av jordfrågan såsom:
1. samhällsdomänernas jordfråga,
2. den enskilda jordbruksjordens jordfråga,
3. stats- och allmänningsskogarnas jordfråga,
4. den enskilda skogsvårdens jordfråga,
5. de speciella naturrikedomarnas — vattenfall, malmer, torvmossar — jordfråga,
6. fiskevattnens och flottledernas jordfråga,
7. lapparnas och renbetets jordfråga,
8. kronans jorddonationers jordfråga,
9. städernas, industrisamhällenas, fiskelägenas m. fl. tättbyggda samhällens samt över huvud bostadsanskaffningens jordfråga,
10. frågan om kredit för jordbruks- och bostadsändamål,
11. jordbeskattning genom dels ordinärt skattesystem och dels jordvärdeavgift;

c) samma sakliga synpunkter läggas på tillgodogörandet av samhällsdomäner som på enskild jord;

d) de produktiva *jordspörsmålens successiva lösning på grund av de trängande behoven påskyndas* minst lika nitiskt som de militära omsorgerna och löneregleringarna;
vidlyftig utredning om de verkliga förhållandena företages ej i självklara saker eller om problem, som redan tillräckligt diskuterats;
den statistik, som i alla fall tarvas, bör omfatta:
1. sifferstatistik (åberopar min enskilda mening om större jordägare m. m.);
2. omdömesstatistik (åberopar såsom vägledning norrlandskomitténs och särskilt värmlandsutredningens frågeformulär i dess andra betänkande sid. 44—56);

e) förenämnda samverkan, berörd under b) utsträckes även till vårt deltagande *i lösningen av världssamhällets jordfråga,* därvid under förhandlingarna om ett nationernas förbund eller eljest bör från svensk sida göras gällande (— jag föreslår skrivelse till regeringen från jordkommissionen —): att
1. någon harmoni inom förbundet ej kan uppkomma utan att särskilt jordfrågan, grundproblemet i det sociala spörsmålet, löses tillfredsställande och någorlunda likformigt inom varje medlem av förbundet;
2. kolonialländer ej få tillhöra vissa stater, utan böra dessa länders tillgång på jord vara tillgänglig för alla staters medborgare eller ock utransoneras mellan alla nationer (jmf. Alb. Lindhagens riksdagsmotion år 1869 och särskilt motionärens anförande i andra kammaren: den sista svenska stormaktsdrömmen, ett utvidgande på fredlig väg av svenska medborgares tillgång på jord);

[1] Uti jordundersökningens betänkande II del I sid. 9—15 finnas biografier över trettiotvå beredningar i jordfrågor, tillsatta av regeringen under tiden 18/6 1868—1/6 1915. Därtill ha ytterligare kommit sju beredningar, nämligen: Bysamhällighetsberedningen (1/5 1914); Sakkunnige för revision av skiftesstadgan m. m. (3/6 1915); Sakkunnige för uppgörande av förslag till plan för en allmän undersökning rörande statens för kolonisationsändamål tillgängliga och därtill tjänliga marktillgångar inom de sex nordligaste länen (11/7 1905); Sakkunnig för undersökning rörande verkningarna av gällande lagstiftning till förekommande av vanhävd av viss jord i Norrland och Dalarna (18/10 1916); Kolonisationskommittén (30/6 1916); Sakkunnige för beredning av ärende angående provisorisk lagstiftning till stävjande av spekulation i handel med jordbruksegendomar m. m. (betänkande i april 1918); Jordkommissionen (30/1 1919).

3. sällsynta naturrikedomar, som alla behöva, såsom oljor och i viss mån kol och mineralier m. m. må minst av allt tillhöra enskilda och ej heller socialiseras för en viss stat utan böra internationaliseras.

Jordkommissionens speciella uppdrag.

I. *Ur människomaterialets synpunkt, som är den viktigaste, uppdelar sig ämnet i en fråga om:*

a) lantarbetare,
b) lägenhetsinnehavare, under vilken rubrik kommer stads- och industribefolkningens jord- och bostadsfråga,
c) arrendatorer, inbegripet torpare med underavdelningarna:
   1. arrendatorer likvärdiga med småbönder och
   2. övriga arrendatorer,
d) småbönder eller enskilda jordägare, som sköta jorden själva med biträde av familj utan varaktigt anställda tjänare,
e) enskilda ägare av medelstora egendomar,
f) större jordägare, till vilken kategori ägare höra:
   1. godsägare med vanlig äganderätt till jorden, i vars skötsel de jämte familjen ej själva omedelbart deltaga,
   2. fideikommissarier d. v. s. godsägare av enahanda slag, som besitta jorden under fideikommissrätt,
   3. storbönder, som med vanlig äganderätt innehava sin jord, i vars skötsel de och familjen omedelbart taga del jämte flera anställda tjänare;
g) enskilda spekulanter såsom:
   1. skogsspekulanter,
   2. jordstyckningsspekulanter,
   3. stadsbor, som lägga sig till med »en egendom på landet» antingen för eget angenämt bruk eller såsom kapitalplacering eller för att skaffa sig och familjen livsmedel (detta särskilt kristidsföreteelse),
   4. andra enskilda spekulanter;
h) aktie- eller lottägare, sammanslutna med lagstiftningens tillstånd till bolag eller ekonomiska föreningar, nämligen:
   1. skogs- och trävarubolag eller föreningar,
   2. jordstyckningsbolag eller föreningar,
   3. jordbruksbolag eller föreningar,
   4. andra bolag eller föreningar;
i) det allmänna — d. v. s. alla — representerade av
   1. staten,
   2. kommun,
   3. allmänna inrättningar,
   4. ideella föreningar.

II. *Ur synpunkten av de åtgärder, som plägat mera allmänt tillitas eller åtminstone förordas, uppdelar sig uppdragets diskussionsfrågor på ungefär följande sätt:*

a) *Den befintliga bondebefolkningens bevarande* genom
   1. förbud att förvärva jord utöver en viss storlek (romerska åkerlagarna, ryska kadettpartiets jordprogram, den senaste norska koncessionslagstiftningen i vissa fall m. fl. exempel);
   2. koncession för förvärv av fast egendom i form av:
      dels förbud för bolag, enskilda spekulanter och ekonomiska för-

eningar att förvärva jordbruksfastighet, där det ej för vissa fall tillåtes eller eljest undantag genom koncession medgives (norrlandslagstiftningen och norska koncessionslagstiftningen);

dels rätt för andra enskilda personer och ideella föreningar att förvärva jordbruksfastighet, därest vid koncessionsprövning, föreskriven för vissa kategorier av dessa förvärv, undantag från rättigheten anses ej böra göras (exempelvis norska koncessionslagstiftningen);

3. s. k. slutna bondegårdar, som bevaras i släkten efter vissa i författningarna bestämda grunder;
4. avskräckning från spekulationsköp genom sträng skogslagstiftning, återförsäljningsförbud inom viss tid eller andra medel.

b) *Ökning av bondebefolkningen* genom

1. återförvärvandet av jord, som frångått bondeståndet, medelst

dels tvångsavlösning mot en mer eller mindre betungande jordlösen eller s. k. expropriation (feodalväsendets avlösning mångenstädes i Europa, norrlandskommittén jämte reservanter);

dels tvångsavlösning väsentligen utan gottgörelse eller s. k. reduktion (Gustaf Wasa, Carl XI, franska och ryska revolutionerna; jämför vissa kristidsförfattningar);

dels bördsrätt vid försäljning av fastighet eller eljest (gammalt svenskt nu upphävt institut) eller annan företrädesrätt till förköp;

2. *hemmansklyvning* på enskilt initiativ av gårdar med därför tillräckliga arealer (den svenska odlingens gamla kungsväg);
3. *kolonisation* genom det allmännas bemedling på

dels allmän jord (det svenska nybyggesväsendet i skiftande former sedan uråldriga tider);

dels enskild jord — ofta den bästa och bästa belägna — medelst tvångsavlösning genom social expropriation (norrlandskommittén jämte reservanter, i viss mån ock torpkommissionen) eller reduktion.

c) *Social arrendelagstiftning* för jordbruk, som frångått bondeståndet, intill dess det återgått till detsamma (norrländska arrendelagen, finska torparrendelagstiftningen).

d) *Vanhävdslagstiftning:*

1. för jord, som frångått bondeståndet och sålunda äges av korporation eller enskild person, vilken ej har jordbruket till yrke (norrländska uppsiktslagen);
2. för jord, som äges av större, medelstora eller mindre jordbrukare, har även vanhävdslagstiftning vid olika tillfällen ifrågasatts (riksdagsskrivelse m. m.).

e) *Ägostyckningslagstiftning,* som tillgodoser

dels att förefintligt jordbruk ej förminskas till obesutenhet och

dels att jordbruk, som genom friköp eller kolonisation tillfaller bondeståndet, blir besutet (norrländska ägostycknings- och jordavsöndringslagarna).

f) *Skogslagstiftning* i syfte att:

1. skogarna skötas rationellt (i Sverige finns endast återväxtlag för enskilda skogar — med undantag för skyddsskogar, planteringar av flygsandsfält, skogarna å Gottland och Öland samt lappmarkshemmanen och några andra spridda norrländska hemman, för vilket allt uthållig skogshushållning är påbjuden, vartill kommer särskild lagstiftning för skydd av ungskog i vissa trakter);

2. bereda bondebefolkningen tillgång till husbehovsvirke eller stöd av saluvirke — utom med allmän skogslagstiftning — dessutom särskilt genom skogsallmänningar för län, härader, socknar och byalag genom:
   dels nyförvärv och lagstiftning (därom riksdagsskrivelse m. m.);
   dels förbud mot skifte av allmänningsskogar (norrlandskommittén);
   dels tvångssammanslagning av redan skiftade skogar (norrlandskommittén);
   dels bestämmelser därom vid bortskänkning av kronoskogar till jordbruken (avvittringsverket, riksdagsmotioner, norrlandskommittén m. m.);
3. tilldelad skog vid nya jordbruksbildningar bevaras och vårdas medelst allmänningssystem eller annorledes (norrlandskommittén);
4. lägenhetshavare och jordbrukare skyddas i sin skäliga rätt till virkesfång enligt avtal å annans mark (riksdagsmotioner).

g) *Jordvärdereform* eller den s. k. georgismen (utlandet mångenstädes, särskilt Danmark genom husmansrörelsen, svenska georgistiska organisationer, riksdagsmotioner, kommunala framställningar, skattereglerings-kommittén m. m.).

h) *Jordbruksdriftens omfattning:*
1. småbruk — på jord söndersplittrad mellan berg och tegar eller ock i största utsträckning eller allenast i viss utsträckning på större sammanhängande odlingsfält,
2. stordrift — bibehålles i möjligaste mån eller i viss mån på stora egendomar? Bör brukaren vara enskild person, stat eller kommun eller kooperativa företag av jordbruksarbetare (det senare står på föreningen Unions, demokratiska jordbrukareförbundets och de socialistiska partiernas program samt utexperimenteras nu exempelvis på Svartsjölandet) eller det ena eller andra efter omständigheterna?

i) *Fideikommissen* — bör utgångspunkten för lösningen vara:
1. att jorden släppes ut i den allmänna marknaden utan vidare genom fideikommissrättens upphävande eller
2. att det band, som fideikommissbestämmelserna lägga på jordens fria utnyttjande utnyttjas för att på den lägga nya tidsenliga former för ett verkligt fruktbart förfogande över jorden?

k) *Lantarbetarefrågan:*
1. bättre bostäder,
2. begränsning av arbetstiden,
3. upphävande av tjänstehjonsstadgan,
4. avlöningsvillkoren (natura eller kontant),
5. befrämjandet av lönesystemets upphävande och en egen framtid för lantarbetarna.

l) *Städernas, industrisamhällenas, fiskelägenas med flera tättbebyggda samhällens jordfråga:*
1. koloniträdgårdarna pioniärer;
2. omvandling i trädgårdsstäder med låga hus målet;
3. hela befolkningen blir på detta sätt i viss mån jordbrukare;
4. tillräckligt med jord reserveras på respektive platser för dessa ändamål;
5. de enskildes bemödanden stödes av det allmännas omtanke även i övrigt (ordnandet av områdena, kredit, organisering av grovplöjning och anskaffning av gödningsmedel m. m.).

m) *Kreditväsendet:* dess omvandling till något, som hjälper människorna i

alla deras små företag och ej företrädesvis söker förtjänst på stora spekulationsföretag — ett stort kapitel med många underavdelningar, en huvudpunkt i jordkommissionens uppgift.

n) *En ny anda* är dock det viktigaste:

1. en innehållets vägledning och ej företrädesvis en formernas tvångströja, skydd för det svaga och förbisedda, för minoritetssiffrorna mot majoriteten, saken före personer och partier, realdemokrati före formaldemokrati;
2. tjänstemannakårerna — inbegripet förtroendemännen i riksdag och regering — som av naturliga skäl under det gångna systemet genom fostran och miljö utbildats mera för att expediera frågorna än för att lösa dem, måste utbildas i en ny anda icke minst med hänsyn till jordfrågan. (Såsom ett bidrag härtill hänvisas till framställningen och yrkandena i reservationen vid Värmlandsutredningens andra betänkande rörande funktionarismen sid. 338—345 ävensom motioner bland annat nr 289 i andra kammaren vid 1917 års riksdag rörande parlamentarismens kontroll på sig själv) [1];
3. först och sist hos individen — därtill kan jordkommissionen även för sin del bidraga genom humana, rättvisa och till grunden gående förslag.

Under arbetets gång skall jag tillåta mig framlägga speciella promemorier i den mån förenämnda olika ämnen komma under bedömande och anledning därtill yppas.»

[1] Se ock motionerna år 1923 i första kammaren nr 162, 138, 140—142, 163 och 187 (jmfr nr 204) samt jordkommissionen del VI sid. 482 o. f. (»Särskild framställning av herr Lindhagen rörande beredningen av sociala jordfrågor m. m.»)